

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Н.Ф.Ржевська
«___» _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ЗА ОСВІТНЬОЮ ПРОГРАМОЮ «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА
ДИПЛОМАТІЯ»

**Тема: «МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ:
МІЖНАРОДНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА»**

Виконавець: студентка 2 курсу, 207 групи, Юдіна Дарина Романівна

Керівник: доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних
відносин, інформації та регіональних студій Ржевська Ніна Федорівна

Нормоконтролер:

_____
(підпис)

_____
(П.І.Б)

КИЇВ 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ЇХНЯ КЛАСИФІКАЦІЯ.....	7
1.1.Злочини проти людства та проти людяності: зміст та класифікація	7
1.2.Міжнародно-правові засади злочинів проти людяності	11
РОЗДІЛ 2. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ	23
2.1.Особливості правової регламентації відповідальності за злочини проти людяності у кримінальному законодавстві зарубіжних країн.....	23
2.2.Зародження спроби правового регулювання торгівлі людьми: від стародавньої работоргівлі до наших днів	31
2.3.Протидія злочинами проти людяності: світова практика у боротьбі з торгівлею людьми	34
РОЗДІЛ 3. ПРОТИДІЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	51
3.1.Відповідальність індивіда за злочини проти людяності: особливості національного законодавства України.....	51
3.2.Переваги Ратифікації та не Ратифікації Римського Статуту Україною	56
3.3.Становлення і розвиток національного законодавства України про заходи щодо протидії торгівлі людьми	62
3.4.Практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму боротьби з торгівлею людьми в Україні.....	68
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

РС – Римський статут

РЄ – Рада Європи

КК – Кримінальний кодекс

ООН – Організація Об'єднаних Націй

НАТО – Організація Північноатлантичного альянсу

МКС – Міжнародний кримінальний суд

МОП – Міжнародна організація праці

МОМ – Міжнародна організація

СФРЮ – Соціалістична Федеративна Республіка Югославія

ЮНОДК – Управління ООН з наркотиків та злочинності

ОБСЄ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі

ВООЗ – Всесвітня організація здоров'я

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ЕКОВАЗ – Економічне співробітництво країн Західної Африки

МТКЮ – Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії

МУТР – Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді

ГСУ – Головне слідче управління

МВС – Міністерство внутрішніх справ

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

МОН – Міністерство освіти і науки України

ЗМІ – Засоби масової інформації

ВСТУП

Актуальність теми. Стабільним станом міжнародного миру вважається загальнолюдське благо. Саме цим пояснюються специфіка та особливість політико-правового механізму захисту цього феномену від усіх загроз як на міжнародній арені, так і в рамках національного законодавства. Перше правове обрамлення, а потім поява у державному кримінальному законодавстві такої категорії злочинів, як злочини проти людяності, що характеризуються нелюдськими, антигуманними актами по відношенню до людини, чи групи людей, викликає неабияку занепокоєність усієї міжнародної спільноти.

Незважаючи на наявність у сучасному міжнародному праві великої кількості міжнародно-правових норм стосовно захисту прав людини, у яких ідеться про заборону злочинів проти людяності як усталену норму загального міжнародного права, а також запобігання злочинам проти людяності, дане поняття й досі залишається визначеним лише у міжнародно-правових документах.

Нажаль відсутні ґрунтовні наукові монографічні дослідження з даної проблематики, позаяк саме поняття введено в обіг Статутом Нюрнберзького трибуналу більш як півстоліття тому. Як правило, вивчалися тільки воєнні злочини і проти миру, а коли описувалася юрисдикція Міжнародного воєнного трибуналу, про категорію злочинів проти людяності йшлося лише мимохідь. Тому, висвітлення даної проблеми потребує ґрунтовного підкріплення не лише дослідженнями в галузі теорії держави і права, конституційного права, кримінального права, а й міжнародних відносин, аби мати змогу чітко окреслити межі існування гостроти проблеми злочину, а також ґрунтуючись на засадах світового досвіду встановити та оцінити ефективність основних інструментів та механізмів необхідних для того, аби покласти край безкарності винуватців за скоєні злочини проти людяності і, таким чином, сприяти запобіганню їхнього учинення.

Зокрема, наукове осмислення і розв'язання теоретичних й практичних питань, що стосуються міжнародної та вітчизняної практики у боротьбі зі згадуваними вище злочинами, допоможе сформувати та визначити специфіку впровадження цих злочинів у національне кримінальне законодавство України, врахувавши досвід їхньої регламентації у міжнародному праві та кримінальному праві зарубіжних країн.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Варто зазначити, що питання злочинів проти людяності все ще не є достатньо вивченим та висвітленим на широкий загал. Серед монографічних праць, де дослідженими є окремі аспекти окресленої проблематики з точки зору права та міжнародних відносин, варто зазначити праці таких вітчизняних вчених, як: Н.Н. Полянський, А.І. Полторак, М.Ю. Рагінський, Ю.А. Решетов, П.С. Ромашкін, П.Д. Пилипенко, В.Є. Скоромоха, А.Н. Ніколаєв, Л.Н. Галенська, І.П. Блищенко, Н.С. Лебедєва.

Поряд з науковими розробками вітчизняних учених при написанні магістерської роботи також зверталася увага на праці таких зарубіжних правознавців, як: Ш. Бассіуні, Б. Грефрат, В. Саутенет, К. Райт, Дж. О'брайєн, В. Пелл, В. Морріс, К. Ренделл, Е. Швелб.

Мета роботи. Грунтуючись на засадах світового досвіду та вітчизняної практики у царині протидії злочинам проти людяності, встановити та оцінити ефективність шляхів та механізмів необхідних для цього.

Досягнення окресленої мети передбачає виконання **наступних дослідницьких завдань:**

- на основі порівняльного аналізу тексту статутів міжнародних трибуналів дослідити міжнародно-правові засади злочинів проти людяності та встановити відмінність у значенні термінів «злочини проти людяності» та «злочини проти людства»;

- визначити правову відповідальність індивіда за злочини проти людяності на прикладі торгівлі людьми у кримінальному законодавстві зарубіжних країн та ознайомитися з міжнародною та вітчизняною практикою

у протидії даному злочину;

- дослідити становлення і розвиток національного законодавства України про заходи щодо протидії торгівлі людьми та кримінальної відповідальності індивіда;

- визначити можливі шляхи врегулювання проблеми торгівлі людьми в Україні та надати практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму боротьби з даним злочином.

Об’єктом дослідження є злочини проти людяності.

Предметом – шляхи та механізми протидії злочинам проти людяності.

Методи дослідження. Основними методами, що були використані при написанні дипломної роботи є історичний та порівняльний. Результатом роботи стали практичні рекомендації для державних органів України, профільних міністерств та засобів масової інформації.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, переліку умовних скорочень, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ЇХНЯ КЛАСИФІКАЦІЯ

1.1.Злочини проти людства та проти людяності: зміст та класифікація

Злочини проти людства, а також злочини проти людяності (англ. Crimes against humanity) – це категорія власне міжнародних злочинів у класифікації сучасного міжнародного права. Чинне визначення вищезгаданого терміну дано в Римському статуті Міжнародного кримінального суду, та станом на середину 2020 року було прийнято 122 державами - учасницями Статуту і в даний час використовується багатьма державами при прийнятті або зміні ними своїх законодавчих актів [1 с. 2].

У статті 7 Римського статуту визначається, що злочини проти людства або злочини проти людяності, як вони визначені в пояснювальній записці до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, є найбільш ненависними злочинами, так як являють собою серйозний руйнівний вплив на людську гідність, принижують та спричиняють деградацію особистості». Вони не є ізольованими чи поодинокими випадками, а є частиною однієї урядової політики або широкого розповсюдження звірства, яке замовчується чи виправдовується урядом чи де-факто владою [1 с. 4].

У сучасній міжнародній практиці і доктрині розрізняють три види міжнародних правопорушень, що визначаються як за суб'єктною, так і суб'єктивною сторонами складу таких правопорушень [2 с. 363]:

- міжнародні злочини;
- злочини міжнародного характеру;
- інші міжнародні правопорушення.

Злочини проти людяності відносяться до категорії злочинів міжнародного характеру. Це діяння особи, чи групи осіб, що посягають на права й інтереси двох або декількох юридичних та фізичних осіб з метою

нашкодити фізичному та моральному здоров'ю свідомо. Злочини міжнародного характеру здійснюються окремими фізичними особам поза зв'язком із політикою держави та спричиняють індивідуальну відповідальність правопорушників у рамках національної юрисдикції. У міжнародному праві до злочинів проти людяності відносять: вбивство, доведення до самогубства, побої, катування, ненадання допомоги в небезпеці, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників, торгівля людьми, експлуатація дітей, зґвалтування, розбещення неповнолітніх, перебування в рабстві, тортури, насильницьке зникнення людей, поневолення [2 с. 698-699].

На противагу злочинам проти людяності, злочинами проти людства є такі, що які розглядаються проти міжнародного співтовариства в цілому. Вони відносяться до категорії міжнародних злочинів. У доктрині міжнародного права під ними розуміються найбільш тяжкі і небезпечні порушення принципів і норм міжнародного права, що зачіпають глобальні інтереси людства і становлять загрозу міжнародному миру і безпеці. А саме: масове вбивство, війна, геноцид, винищення, апартеїд. Такі злочини можуть здійснюватися державами, посадовими особами держав, що використовують механізм держави в злочинних цілях, зазіхаючи на міжнародний мир та безпеку та мають наслідком відповідальність держави як суб'єкта міжнародного права і індивідуальну кримінальну відповідальність виконавців, що виступає в рамках міжнародної, а в деяких випадках внутрішньодержавної юрисдикції [2 с. 365].

На даний час у вітчизняній правовій доктрині продовжує існувати суперечка з приводу того, чи є тотожними поняття «злочини проти людяності» та «злочини проти людства» [3 с. 171]. І тому, при з'ясуванні вимінності перекладу терміну з англійської мови на українську «Crimes against humanity» слід посилалися не на переклад у документах, адже головною причиною являються труднощі перекладу англійського терміну «Humanity», а на систематичність злочинів та правовий статус злочинця.

Одна з офіційних мов Нюрнберзького трибуналу – німецька, дає чітке і однозначне визначення злочинів проти людяності, визначаючи їх як «Verbrechen gegen die Menschlichkeit». Використовуючи саме цей термін для визначення категорії даних злочинів, передбачених Статутом і Вироком Нюрнберзького Трибуналу, німецькі правознавці та юристи не залишили можливості будь-якого додаткового тлумачення або перекладу даного терміна. Використовуючи саме поняття «die Menschlichkeit», що в перекладі означає «людяність» німецькі правознавці тим самим підкреслювали жорстокість скоєних в нацистській Німеччині злочинів, спрямованих, в першу чергу, не проти усього людства, а конкретно людяності. І, можливо, якби першоджерелом для перекладу міжнародно-правових норм з іноземної мови на українську мову послужив оригінальний текст документів німецькою мовою, то в даний час ми могли б уникнути наслідків, що виникли через некоректний переклад терміну з англійської мови [4].

Питання віднесення тих чи інших протиправних діянь до міжнародних злочинів знайшло своє вирішення в Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 року, який був розроблений під егідою ООН і набрав сили 1 липня 2002 року [1 с. 19]. Статут є основним міжнародним нормативно-правовим документом, на який орієнтовані законодавчі акти більшості країн світу. Римський статут є чи не єдиним документом, що наводить перелік діянь, які вважаються міжнародними злочинами. До них належать злочини: а) проти миру: планування, підготовки, розв'язання або ведення агресивних війн; б) проти людяності: вбивства, депортації, поневолення, переслідування та інші жорстокі дії щодо цивільного населення; в) військові злочини: порушення законів і звичаїв війни, вбивство військовополонених, заручників, парламентарів, безглузде знищення міст і сіл; г) проти людства: геноцид, апартеїд, екоцид, расизм, колоніалізм.

Для цілей цього Статуту злочин проти людяності означає одне з наступних діянь, коли вони відбуваються в рамках широкомасштабного або

систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб якщо такий напад здійснюється свідомо [1 с. 15] :

а. вбивство – напад на будь-яких цивільних осіб означає лінію поведінки, що включає багаторазове вчинення актів, проти будь-яких цивільних осіб, що вживаються з метою проведення політики держави, організації, людини чи групи людей;

б. винищення – включає навмисне створення умов життя, зокрема позбавлення доступу до продуктів харчування та ліків, розрахованих на те, щоб знищити частину населення;

с. поневолення – означає здійснення будь-якого або всіх правочинів, пов'язаних з правом власності щодо особистості, і включає в себе здійснення таких правочинів в ході торгівлі людьми, і зокрема жінками та дітьми;

д. депортація або насильницьке переміщення – означає насильницьке переміщення осіб, які потерпіли від виселення або інших примусових дій, з району, в якому вони законно перебувають, за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом;

е. ув'язнення або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права;

ф. катування – означає умисне заподіяння сильного болю або страждань, будь то фізичних або психічних, особі, яка перебуває під контролем обвинуваченого;

г. зґвалтування, оборнення в сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства порівняної тяжкості;

h. переслідування – означає умисне і серйозне позбавлення основних прав всупереч міжнародному праву за ознакою приналежності до тієї чи іншої групи або іншої спільноти;

і. насильницьке зникнення людей – означає арешт, затримання або викрадення людей державою, політичною організацією чи однією людиною не причетною до політики, при подальшій відмові повідомити про долю чи

місцезнаходження цих людей з метою позбавлення їх захисту з боку закону протягом тривалого періоду часу.

й. злочин апартеїду – означає нелюдські дії, що здійснюються в контексті інституціоналізованого режиму систематичного гноблення і панування однієї расової групи над іншою расовою групою або групами і здійснюються з метою збереження такого режиму;

к. інші нелюдські діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному заподіянні сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень та серйозного збитку психічному або фізичному здоров'ю.

Отже, усі вищенаведені категорії злочинів, що зазначені у Статуті відносять як до злочинів проти людства, так і до злочинів проти людяності. Адже основною метою обох видів є позбавлення головного права яке дане людині від народження – право на життя. Базуючись на визначенні в українській мові англійського терміну «humanity», можна вважати, що «злочини проти людства» і «злочини проти людяності» позначають одну й ту ж групу злочинів, спрямованих проти людства як сукупності людей та проти людяності як окремого індивіду. Але, працюючи з нормативно-правовими актами, та розглядаючи наведені вище злочини, слід пам'ятати та чітко розрізняти те, що злочини проти людства є одночасно злочинами проти людяності, але не всі злочини проти людяності є одночасно злочинами проти всього людства.

1.2. Міжнародно-правові засади злочинів проти людяності

Злочини проти людяності супроводжують людство протягом усієї його історії, проте криміналізації на міжнародному рівні вони зазнали лише шість десятиліть тому, але тільки кінця XX ст. цей інститут міжнародного кримінального права придбав найбільш точні обриси.

У міжнародному праві концепція злочинів проти людства вперше була сформульована в декларації, підписаній 24 травня 1915 року представниками

трьох країн: Францією, Великобританією і Російською імперією, в якій сказано, що криваві розправи турків над вірменськими меншинами є проявом нового виду злочинів, скоєних Туреччиною [5 с. 209]. Примітним є те, що даний новий вид злочинів був названий «злочинами проти людяності і цивілізації» (англ. crimes against humanity and civilization). Як ми можемо бачити за статутами міжнародних кримінальних трибуналів, наведених нижче, згодом назва була скорочена до «злочинів проти людяності», поняття яке також закріпилося в загальному міжнародному праві. Пізніше ці діяння були засуджені багатьма державами як геноцид, який у сучасному міжнародному кримінальному праві є самостійним злочином [6].

Повертаючись до розправ турків, відзначимо – союзні уряди заявили Високій Оттоманській Порті, що за згадані злочини всі лідери турецької держави, а також всі їхні агенти, які були залучені в масові вбивства вірмен, понесуть персональну відповідальність за вчинені діяння. У своїх обґрунтуваннях вони посилалися на преамбулу Гаазької Конвенції про закони і звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 року в якій говорилося, що початки міжнародного права починаються із законів людяності (англ. laws of humanity) і вимог суспільної свідомості, через що населення знаходяться під їх дією і охороною [7 с. 12].

Туреччина відмовилася ратифікувати Сервський мирний договір, підписаний 10 серпня 1920 року який закріплював зобов'язання турецької держави видати винних у злочинах. Договір також містив положення, згідно з яким Союзні держави залишають за собою право призначити суд, який буде судити таких обвинувачених. Уряд Туреччини, в свою чергу, зобов'язувався визнати такий трибунал. Однак фактично договір в силу так і не вступив. Де-юре він перестав діяти після підписання Лозанського мирного договору 24 липня 1923 року в якому замість вимог розслідування злочину і притягнення до відповідальності, містилися положення про амністію всіх обвинувачених за діяння, вчинені з 1 серпня 1914 по 20 листопад 1922 роки [7 с. 34-39].

У середині ХХ ст. після Другої світової війни міжнародне співтовариство досягло консенсусу тільки відносно визначення поняття геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, прийнявши відповідні міжнародні документи з ним. Величезний вплив на формування міжнародного кримінального права надали Нюрнберзький і Токійський процеси над особами, винними у скоєнні військових злочинів, злочинів проти миру і проти людяності під час Другої світової війни.

Суперечки навколо поняття геноциду вірменів і види злочину не припинялися аж до початку 40-х ХХ ст., коли людство зіткнулося зі звірствами, що здійснюються нацистською Німеччиною. Як це часто буває, право знову виявилось на крок позаду як від нормотворчості, так і від правосвідомості. В період нацистського режиму міжнародне право не містило ніякої чітко вираженою норми, яка охоплювала б ті звірства і варварства, які були здійснені нацистами. Ніхто не міг передбачити такі злодіяння і, відповідно, скласти злочинів за них. Факти, які вийшли за межі, встановлені міжнародним правом, були за своєю природою на той момент настільки неймовірними, що закон просто не міг їх згадувати виразно [8 с. 16].

Створення військових трибуналів *ad hoc* як основний етап становлення міжнародної кримінальної юстиції

Нюрнберг. Нюрнберзький трибунал – міжнародний судовий процес над колишніми керівниками гітлерівської Німеччини. З'явившись вперше в Статуті Нюрнберзького трибуналу 1945 року, категорія злочинів проти людства стала новацією в міжнародному праві [8 с. 94]. Це був перший і ключовий процес із серії судових процесів, що проходили в Палаці юстиції міста Нюрнберг після закінчення Другої світової війни. 20 листопада 1945 року у Нюрнберзі відбулось перше засідання Міжнародного військовго трибуналу, а вже 1 жовтня 1946 року Трибунал виніс вмотивований вирок, яким були засуджені 19 головних військових злочинців [8 с. 61].

8 серпня 1945 року на Міжнародній конференції в Лондоні Радянський Союз, Сполучені Штати Америки, Великобританія і Франція підписали

Статут Нюрнберзького військового трибуналу, ст. 6 в якому закріпила склад міжнародного кримінального діяння: «злочини проти людства, а саме: вбивства, винищування, поневолення, заслання та інші жорстокості, вчинені щодо цивільного населення до або під час війни, або переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами з метою здійснення або в зв'язку з будь-яким злочином, підлягає юрисдикції Трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були здійснені, чи ні» [9 с. 127]. Так, злочини проти людства були виділені в якості окремого складу міжнародних кримінальних злочинів поряд з військовими злочинами і злочинами проти миру та безпеки.

Разом з тим, зазначимо, що двома роками раніше, 20 жовтня 1943 року на зустрічі глав урядів сімнадцяти країн, сформувавшись тоді з ініціативи Великобританії антигітлерівської коаліції (але без безпосередньої участі представників СРСР), в Міністерстві закордонних справ у Лондоні була створена Комісія Об'єднаних Націй з військових злочинів [10 с. 111-121]. Раніше все іменували виключно військовими злочинами. Але Комісія за мету поставила закріпити і ті тяжкі злочини, які відрізнялися від військових, а саме: переслідування політичних опонентів, комуністів і соціал-демократів у Німеччині, переслідування німецьких євреїв, злочини, вчинені проти цивільного населення на окупованих територіях, зокрема, щодо чехів на території Судетської області в 1938 року після її окупації Німеччиною.

Таким чином, ще в 1943 році нації, об'єднані боротьбою з фашизмом, за допомогою Комісії з військових злочинів почали готувати національно-правову і міжнародно-правову основу для поствоєнних національних і міжнародних судових розглядів. Сама ідея встановлення відповідальності гітлерівців за злочини проти людяності була обумовлена жорстокістю злочинів, систематично і в масовому порядку скоєних в концтаборах і на окупованих територіях відносно мирних громадян і воєнно полонених [10 с. 156].

Значення Нюрнберзького процесу виходить далеко за межі простого покарання злочинців Другої світової війни. Він уперше в історії піддав суду та виніс покарання винуватцям агресії. Нюрнберзький вирок означав встановлення прецеденту кримінальної відповідальності державних діячів за агресію [9 с. 139]. Вже сам зміст Статуту Нюрнберзького трибуналу є свідченням поступу в розвитку міжнародної кримінальної юстиції, її подальшого розвитку та прогресу. Саме ним було визначене коло суспільно-небезпечних діянь, які визнавались міжнародними злочинами – це злочини проти миру та людства, військові злочини та злочини проти людяності. Вирок Міжнародного військового трибуналу також містив і вказівку на порушення норм міжнародного права (Версальського договору, Гаазьких конвенцій та Пакту Бріана-Келлога) [11]. Принциповим кроком в історії становлення міжнародного кримінального судочинства став той факт, що висуваючи звинувачення, Нюрнберзький трибунал посилався на розглянуті вище міжнародні угоди – правову основу міжнародного права того часу – Гаазькі конвенції 1907 року і Женевську конвенцію 1929 р. «Про поводження з військовополоненими» [9 с. 84].

Загальновідомо, що до Нюрнберзького процесу у світі панувала доктрина Бріана – Келлога, відповідно до якої відповідальність за міжнародні злочини несли тільки держави за здійснення агресії по відношенню до іншої держави [11]. Статут Нюрнберзького трибуналу, його вирок і Закон № 10 Контрольної Ради для Німеччини стали фактом авторитетної міжнародної регламентації принципів індивідуальної кримінальної відповідальності у міжнародному праві [9]. Показово, що й резолюція Першої Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 р. визнала Статут Нюрнберзького трибуналу підтвердженням цих принципів і запропонувала внести їх у загальну кодифікацію злочинів проти миру і безпеки людства чи до Міжнародного кримінального кодексу [10 с. 214]. Нюрнберзький трибунал – це перший досвід співробітництва держав у справі покарання воєнних злочинців за злочини проти миру, безпеки і людяності.

Токіо. Нюрнберзький трибунал згідно з положеннями свого Статуту поширював свою дію у просторі лише на головних європейських злочинців, хоч відомо, що до участі у Другій світовій війні були залучені також і держави Далекого Сходу. Тому цілком закономірно, що у 1946 році було утворено Міжнародний суд для звершення правосуддя над японськими військовими злочинцями, які активно виступали на боці німецьких фашистів. Закономірним було і те, що організація такого суду як і сам суд над японськими злочинцями проходили за Нюрнберзькою схемою [12 с. 16].

Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу, також відомий як Токійський процес, був утворений 19 січня 1946 року в результаті переговорів між союзними урядами [12 с. 19]. Статут Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу передбачав, що його створено для справедливого і швидкого суду та покарання головних військових злочинців на Далекому Сході. Він має право судити та карати військових злочинців на Далекому Сході, які обвинувачуються особисто або як члени організацій у злочинах [13 с. 89]:

- а) проти миру, а саме: планування, підготовка чи ведення агресивної війни, чи війни в порушення міжнародного права (1-36 пункти);
- б) воєнних злочинах, передбачених конвенціями, а саме: злочини проти законів і звичаїв війни (37-52 пункти);
- с) проти людства та людяності, а саме: вбивство, насильницьке переміщення в інші місцевості, інші нелюдяні діяння, переслідування за расовими чи політичними мотивами, тощо (53-55 пункти).

Обвинувальний висновок у справі 28 головних японських воєнних злочинців було складено від імені США, Китаю, Великої Британії, СРСР, Австралії, Канади, Франції, Нової Зеландії, Нідерландів, Індії та Філіппін. Висновок містив звинувачення в злочинах проти світу відповідно до ст. 5 Статуту трибуналу [13 с. 16]. За участь у підготовці та розв'язанні агресивної війни, за здійснення масового знищення мирного населення в окупованих країнах і полонених та інші злочини семи найбільшим злочинцям

було винесено смертний вирок, 16 – довічне ув'язнення. Серед страчених були колишні прем'єр-міністри Японії (Хіроту, Тодзіо, Хірануму, Койсо), 11 экс-міністрів, 2 послів, 8 воєначальників.

Підсумовуючи характеристику Трибуналів, що відбулися у Нюрнбергу та Токіо, варто відзначити, що вони стали важливою віхою на шляху до створення єдиного міжнародного кримінального судового органу. Найголовнішим є те, що отримали світове визнання такі поняття, як «злочини проти миру», «воєнні злочини», та «злочини проти людяності».

Злочини проти миру та безпеки, воєнні злочини, злочини проти людства та людяності були визнані найтяжчими міжнародними злочинами, адже всьому світові було оголошено про існування індивідуальної кримінальної відповідальності за певні діяння, що суперечать нормам міжнародного права. Досвід судової практики Нюрнберга і Токіо відкрив шлях для процесу формулювання та закріплення принципів і норм, в ході якого багато держав виступило з ініціативою закріплення таких принципів на договірному рівні [14 с. 367].

Принципи міжнародного кримінального правосуддя, вироблені під час діяльності Міжнародних військових трибуналів для суду над головними злочинцями Другої світової війни знайшли своє закріплення і визнання у резолюції Генеральної асамблеї ООН від 11 грудня 1946 року під назвою «Підтвердження принципів міжнародного права, виначених Статутом Нюрнберзького трибуналу» [10].

Югославія. Лише тоді, коли світ шокували трагічні події, пов'язані з розпадом колишньої Югославії, міжнародне співтовариство погодилося заснувати Міжнародний трибунал для покарання осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Югославської федерації. Трибунал було створено на основі резолюцій 808 та 827 Ради Безпеки ООН від 22 лютого та 25 травня 1993 року [15 с. 145].

Уперше, за майже півстоліття, серйозні порушення міжнародного гуманітарного права в рамках конкретного збройного конфлікту стали не

просто об'єктом зацікавленості міжнародного співтовариства, а й предметом судового розгляду. Створення такого трибуналу – єдина адекватна відповідь масовим вбивствам, «етнічним чисткам», звірствам, що мали місце на території колишньої Югославії, кількість і масштаби яких були невідомі Європі з кінця Другої світової війни.

Слід сказати, що утворенню Міжнародного трибуналу передували численні Резолюції Ради Безпеки ООН, що засуджували звірства, які вчинялись на території колишньої Югославії та утворювали спеціальні комісії з розслідування фактів цих звірств та масових вбивств мирного населення [10]. Правову основу міжнародного трибуналу складали Резолюції Ради Безпеки 771 та 780, в яких порушенням міжнародного гуманітарного права визнавалися дії, що посягають на міжнародний мир та безпеку. На підставі цього Рада Безпеки застосувала розділ VII Статуту ООН і Міжнародний трибунал був створений в рамках повноважень, які регламентувались вказаним розділом та стосувались вжиття заходів по відновленню міжнародного миру та безпеки [15 с. 176].

До юрисдикції Міжнародного трибуналу були віднесені наступні злочини: 1. Серйозні порушення Женевських Конвенцій 1949 року; 2. Порушення законів та звичаїв війни; 3. Геноцид; 4. Злочини проти людяності. Статут Міжнародного трибуналу передбачав лише одне основне покарання – ув'язнення, визначаючи його верхню та нижню межу відповідно до кримінального закону колишньої Югославії. На додаток до покарання передбачалось вилучення майна, набутого злочинним шляхом, і повернення його законним володарям. Смертна кара, як вид покарання, у Статуті трибуналу відсутня [16 с. 139].

Міжнародний трибунал по колишній Югославії, як і попередні Міжнародні кримінальні суди є лише судом *ad hoc*. У Преамбулі до Статуту та ст. 8 «Територіальна юрисдикція» визначено, що Трибунал поширює свою юрисдикцію лише на території колишньої СФРЮ, та створений винятково для покарання осіб, відповідальних за міжнародні злочини, скоєні на цій

території [16. 288]. Отже, Трибунал перестане в майбутньому існувати як міжнародний судовий орган, досягнувши своєї мети та виконавши поставлені перед ним завдання. Як виняток, пропонувалось розширити юрисдикцію трибуналу на злочини, вчинені за межами юрисдикції якої-небудь держави громадянами держав – правонаступників колишньої Югославії, проте ця пропозиція була відхилена [15. 141].

Руанда. За створенням Югославського трибуналу слідувало створення аналогічного міжнародного органу у зв'язку із збройним конфліктом в Руанді. Весною 1994 року більш ніж півмільйона людей було вбито у африканській Руанді [17 с. 415]. Такі вбивства можна назвати одним з найбезжалісніших випадків геноциду за всю історію людства. Аналіз подій того часу дає підстави вважати, що геноцид був попередньо спланованою акцією – засоби масової інформації щоденно пропагували расизм, складались списки майбутніх жертв. Етнічна належність в Руанді стала або смертним вироком або гарантією виживання. Міжнародний Трибунал щодо Руанди є першим в історії міжнародних трибуналів справою для винесення вироків щодо геноциду, і першим інтерпретує визначення геноциду, викладених в Женевських конвенціях 1949 року [18 с. 793-805].

У відповідь на злочини, скоєні у Руанді протягом першої половини 1994 року, міжнародне співтовариство поставило собі за мету забезпечити дотримання міжнародного гуманітарного права і покарати винних у його порушенні. 30 квітня 1994 року Голова Ради Безпеки ООН у своїй заяві засудив порушення міжнародного гуманітарного права в Руанді і поставив питання про проведення розслідування. На підставі численних резолюцій Ради Безпеки спочатку була утворена Комісія експертів для розслідування таких порушень, а в листопаді 1994 року, на прохання руандійського уряду, Радою Безпеки створений Міжнародний кримінальний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинених на території Руанди [17 с. 493].

Міжнародний трибунал щодо Руанди – допоміжний орган Організації Об'єднаних Націй, заснований для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид, вчинений на території Руанди або ж злочини, вчинені громадянами Руанди, але на території сусідніх країн у період з 1 січня 1994 року по 31 грудня 1994 року. Відповідно до резолюції Ради Безпеки № 977 від 22 лютого 1995 Трибунал розташовується в місті Аруша (Об'єднана Республіка Танзанія) і має офіси в Кігалі, Руанда. Його апеляційна палата знаходиться в Гаазі, Нідерланди [18 с. 493].

Завершуючи характеристику Міжнародних трибуналів по колишній Югославії та Руанді, доцільним буде окреслити той внесок, який зробили для міжнародної кримінальної юстиції ці суди. По-перше, рішення, які ухвалювали трибунали, сприятимуть розвитку судової практики, що стосується міжнародних злочинів, особливо геноциду. По-друге, із створенням цих трибуналів було встановлено принцип прямої індивідуальної кримінальної відповідальності у міжнародному праві. А це дає можливість майбутньому міжнародному кримінальному суду здійснювати судове переслідування приватних осіб за порушення міжнародного права, навіть якщо такі порушення мали місце в межах однієї держави. По-третє, створення спеціальних трибуналів є великим поштовхом до створення постійного міжнародного кримінального суду. Адже тільки суд, який володітиме загальною міжнародною юрисдикцією та механізмом прийняття справ до свого провадження зможе реально впливати на сучасні міжнародні відносини [19 с. 134].

Міжнародні трибунали по злочинах у Руанді та колишній Югославії за своєю правовою природою не можна вважати універсальними органами кримінального правосуддя, які поширюють свою юрисдикцію в часі і в просторі на всіх осіб, що скоїли діяння, які визнаються злочинними згідно з нормами міжнародного права, тому наведені факти засвідчують необхідність універсалізації міжнародного кримінального правосуддя. Цей принцип міжнародної кримінальної юстиції, поряд з принципами Нюрнберзького

трибуналу, визнаними міжнародним правом, мав би стати визначальним для її повноцінного існування як важливої міжнародної інституції [18 с. 176-184].

Отже, узагальнюючи діяльність чотирьох військових трибуналів, слід сказати, що створені в 1990-х роках в кінці «холодної війни» трибунали відіграли ключову роль для світової спільноти в цілому, проте внаслідок постійної неконтрольованості міжнародних військових конфліктів, проявів злочинів проти людяності, миру та людства, з'явилася необхідність у постійно діючому міжнародному судовому органі, який би безпосередньо займався певним колом суспільно небезпечних діянь та закрити собою існуючу в міжнародному праві прогалину. Таким закономірним етапом повинно було завершитися становлення міжнародного кримінального правосуддя, що і було зроблено в Римі у 1998 році [19].

15-17 липня 1998 рік – заснування першого постійного діючого міжнародного органу кримінального правосуддя. У липні 1998 року в Римі 120 держав - членів ООН прийняли Римський статут, який став юридичною основою для установи постійного міжнародного кримінального суду. Статут вступив в силу з 1 липня 2002 року після того, як його ратифікували 60 держав [20]. Створення цього Суду покликане заповнити прогалину в кримінальній практиці міжнародної спільноти в області покарання найбільш тяжких міжнародних злочинів, а також надати потерпілим можливість звертатися до суду. Його Статут був прийнятий з метою продовження роботи трибуналів, створених *ad hoc* для колишньої Югославії (Міжнародний трибунал по колишній Югославії, МТКЮ) і Руанди (Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді, МУТР). Юрисдикції МКС підлягають, за певних умов, злочину геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини і злочини агресії (Статут, ст. 5) [20 с. 89].

Римський статут Міжнародного кримінального суду року регулює відносини між Міжнародним кримінальним судом і його державами-учасницями. Суд володіє юрисдикцією щодо таких злочинів як: злочину геноциду; злочинів проти людства та людяності; воєнних злочинів; злочину

агресії. Компетенція Суду обмежена в часі злочинами, скоєними після 1 липня 2002 року, дати вступу Римського статуту у дію. Якщо деякий конфлікт, наприклад, війна в Уганді продовжується вже двадцять років, то компетенція Суду обмежена діями після 1 липня 2002 року [19].

Ініціювати розгляд справ у Суді може: Держава-учасниця Римського статуту або країна, яка його не ратифікувала, проте визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду над конкретною ситуацією (що зробила Україна за допомогою двох декларацій). Це відрізняє згаданий Суд від нюрнберзького, югославського та руандійського трибуналів. Усі вони були трибуналами *ad hoc*, тобто створеними на конкретний випадок, для розгляду порушень, учинених на одній території та/або в рамках одного збройного конфлікту. Міжнародний суд ООН вирішує спори між державами, а завданням Міжнародного кримінального суду є притягнення до відповідальності окремих осіб за вчинення ними найтяжчих міжнародних злочинів [19].

Проте, на відміну від трибуналів по колишній Югославії та Руанді, Міжнародний кримінальний суд обмежений у своїй міжнародній юрисдикції, так як він не має переважної сили над внутрішньою юрисдикцією країн, і його юрисдикція носить лише додатковий характер. Якщо справа була порушена в будь-якому національному суді, така справа не може бути прийнята до провадження Міжнародним кримінальним судом, крім випадків, коли можливо довести, що відповідна держава не хоче або не може завершити судовий процес належним чином (ст. 17 Статуту). Мета такого підходу – спонукати держави здійснювати свою юрисдикцію щоразу, коли це можливо [19 с. 114].

РОЗДІЛ 2. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ

2.1. Особливості правової регламентації відповідальності за злочини проти людяності у кримінальному законодавстві зарубіжних країн

Правильна кримінально-правова оцінка злочинного діяння, тобто юридична кваліфікація злочинів, є запорукою справедливого судочинства будь-якої держави. Вивчаючи розділи злочинів у кримінальному законодавстві таких країн як: Велика Британія, США, Франція, Німеччина, Італія, Японії та Україна, варто зазначити, що категорія «злочинів проти людяності» може іменуватися по-різному у Особливій частині Кримінального кодексу, включаючи інші нормативно-правові акти і при цьому не втрачати свого головного визначення та класифікації, посиляючись на Римський Статут Міжнародного кримінального суду.

Велика Британія. У сучасній Британії основними джерелами права, в тому числі і кримінального, є статuti і судові прецеденти. Вступивши до Європейського Союзу і ратифікувавши Європейську конвенцію у 1998 році, Великобританія визнала пріоритет міжнародного права, а також дію рішень Європейського суду у своєму внутрішньому законодавстві [21 с. 3]. Усі категорії злочинів, норми кримінально-процесуального характеру і окремі норми щодо доказів містяться у «Збірнику законів Великої Британії» та поділяються на три великі розділи: злочини проти державної влади, злочини проти власності та злочини проти особистості (в Особливій частині збірнику): злочини проти життя, злочини проти фізичної недоторканності, ті, що не заподіяли смерть, статеві злочини [21 с. 14-57].

У 1861 році об'єднаним парламентом Сполученого королівства Великобританії, Шотландії і Ірландії було прийнято закон – Пакт про злочини проти особистості, (англ. Offences against the Person Act 1861), у

якому об'єднуються різні положення, що стосуються кодифікації злочинів проти людяності та правової регламентації відповідальності за: вбивство, переслідування, нанесення шкоди моральному та психічному здоров'ю, насильство, торгівлю людьми, та інші. Разом з цим, права і свободи людини були затверджені Законом про права людини 1998 року, у зв'язку з чим усі суди Великої Британії мають трактувати діюче англійське законодавство в дусі Конвенції про захист прав людини від 3 вересня 1953 року і основоположних свобод відповідно до Загальної декларації прав людини з метою додержання країнами-учасниками Ради Європи та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини [22 с. 14].

Правова регламентації кримінальної відповідальності індивіда за скоєні злочини проти людяності:

Злочини проти життя визначені: Законом про вбивство 1957 року та караються позбавленням волі аж до довічного тюремного ув'язнення; Законом про дітовбивство 1938 року, а також Законом про тяжке вбивство 1965 року за якими смертна кара за була замінена на довічне позбавлення волі. Законодавчо смертна кара не може бути відновленою, поки Британія признає Конвенцію про захист прав людини від 3 вересня 1953 року і є членом Європейського Співтовариства [21 с. 14-17].

Злочини проти фізичної недоторканності, що не заподіяли смерті визначені: Основним Законом про злочини проти особистості 1861 року та при скоєному злочині можлива громадянська, але не кримінальна відповідальність [21 с.24].

Злочини, при яких заподіяна шкода здоров'ю з легкими наслідками: Згідно із законом про злочини проти особистості 1861 року до таких злочинів належать напад і побої. За кваліфікований напад та побої встановлено покарання до двох років позбавлення волі або грошовий штраф [21 с. 31].

США. У США немає єдиної, загальнонаціональної кримінально-правової системи, що обумовлено особливостями американського федералізму. Це породило таке характерне для США явище, як правовий

дуалізм який означає, що на території кожного штату діє право даного штату, а за певних умов – право федеральне. Джерелами федерального кримінального законодавства є: Конституція США 1787 року, акти Конгресу і федеральні підзаконні акти, а також норми міжнародного кримінального права. Усі закони містяться у Кодексі Сполучених Штатів Америки, в якому коло злочинів проти людяності займають свою позицію в Особливій частині кодексу, при тому що ця категорія злочинів істотно відрізняється, і групуються вони по-різному [23].

Так, в Кримінальному кодексі штату Міннесота категорія злочинів, що відносяться до «злочинів проти людяності» знаходяться в двох розділах: «Убивство і самогубство» і «Злочини проти особи» [24]. У Кримінальному кодексі штату Техас злочини проти особистості знаходяться в його однойменному п'ятому розділі у статті 19 «Кримінально каране вбивство»; у статті 20 «Викрадення людини і неправомірне (помилкове) позбавлення волі»; у статті 21 «Статеві посягання»; і в статті 22 «Зазіхання, пов'язані з нападом» [25]. У Кримінальному кодексі штату Нью-Йорк згадані вище злочини знаходяться в титулі Н «Зазіхання проти особистості, що включають в себе заподіяння фізичної шкоди, статева поведінка, обмеження свободи і залякування» [26]. При такому розмаїтті злочинів проти особистості за кримінальним законодавством США представляється можливим дати лише їх саму загальну характеристику на прикладі регулювання відповідальності за деякі найбільш небезпечні з них, а саме: за злочини проти життя (вбивство), здоров'я (тілесні ушкодження), свободи (викрадення людини) та статевої недоторканості (згвалтування).

Правова регламентації кримінальної відповідальності індивіда за скоєні злочини проти людяності:

США – єдина економічно розвинена країна, де смертна кара не тільки передбачається законодавством (федеральним і більшості штатів), але і досить широко застосовується на практиці. До теперішнього часу смертна

кара передбачається федеральним законодавством 38 штатів і в основному поширюється на тяжке вбивство та торгівлю людьми [27 с. 125].

За ст. 3591 Кримінального кодексу більшості штатів за більшість злочинів скоєних проти людяності в якості альтернативи страти передбачається тюремне ув'язнення (довічне або на будь-який термін), при певних умовах винний в обов'язковому порядку засуджується до смертної кари, а саме, якщо він: навмисно вчинив вбивство; навмисно заподіяв тяжкі тілесні ушкодження, які спричинили смерть; навмисно брав участь в насильницькій дії; навмисно був причетний до викрадення; вчинив моральну та фізичну шкоду потерпілому [26 с. 127].

Франція. Сучасне французьке право представлено у вигляді певної ієрархічної системи, на вершині якої знаходяться конституційні та міжнародно-правові акти. До джерел французького кримінального права традиційно відноситься Декларація прав людини і громадянина 1789 року – перший конституційний акт після революційної Франції [28]. Останні дві французькі Конституції 1946 і 1958 років прямо посилаються в своїх преамбулах на цей документ як основу всього французького законодавства [29].

З 1 березня 1994 уроку у Франції діє новий Кримінальний кодекс, прийнятий у 1992 році, що складається з чотирьох частин – книг. Книга II відкриває Особливу частину Кодексу та встановлює кримінальну відповідальність за злочини і проступки проти людяності [30 с. 34-260].

Правова регламентації кримінальної відповідальності індивіда за скоєні злочини проти людяності:

Стаття 212-1 Кримінального кодексу Франції, що відтворює ст. 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу встановлює кримінальну відповідальність за такі види скоєних злочинів проти людяності: вбивство, звернення в рабство, викрадення людей, торгівля людьми, акти пов'язані з насиллям, тортури або акти жорстокості, вчинені проти однієї людини, або групи населення з політичних, філософських, расових або релігійних мотивів.

Скоєні злочини караються до 30 років позбавлення волі і штрафом в розмірі 7,5 млн євро [30 с. 34].

Стаття 224-1 Кримінального кодексу Франції передбачає відповідальність у вигляді 20 років кримінального ув'язнення за: арешт, викрадення, затримання або незаконне позбавлення волі іншої особи. Обтяжуючими обставинами цього злочину є: заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю потерпілого, позбавлення їжі або догляду. Кримінальний кодекс передбачає тривалі терміни позбавлення волі за такі дії – 30 років кримінального ув'язнення або довічне [30 с.40].

Стаття 225-13, 225-14 Кримінального кодексу Франції встановлює кримінальну відповідальність за різні форми прихованого рабства (ст. 225). Ці злочинні дії становлять проступки, які караються п'ятьма роками тюремного ув'язнення і штрафом в розмірі 150 тисяч євро. Обтяжуючою обставиною, з наявністю якого пов'язується більш сувора відповідальність, є вчинення фізичної та моральної шкоди потерпілому [30 с. 53].

Федеративна Республіка Німеччина. До джерел кримінального права ФРН відносяться Основний закон (Конституція) ФРН 1949 року [32 с. 284], Кримінальний кодекс ФРН 1871 року [32], федеральні кримінальні закони та іноземне кримінальне законодавство.

Розглядаючи Особливу частину Кримінального кодексу ФРН, слід зазначити, що вона складається з норм, згрупованих за об'єктами злочинних посягань в 29 розділів. Категорія «злочинів проти людяності» фактично згадується у таких розділах як: розділ XV «Порушення недоторканності і таємниці приватного життя», XVI «Злочинні діяння проти життя», XVII «Тілесні ушкодження», XVIII «Злочинні діяння проти особистої свободи» [32 с. 94].

Правова регламентації кримінальної відповідальності індивіда за скоєні злочини проти людяності:

§ 179 – позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років за сексуальні дії щодо осіб, які не здатні чинити опір [32 с. 156];

§ 211 – тюремне ув'язнення терміном на 5 років і штраф за ненавмисне спричинення смерті [32 с. 320];

§ 212 – покарання у вигляді довічного позбавлення волі за особливо тяжкий випадок вбивства в Кримінальному кодексі ФРН, адже Статтею 102 Конституції було скасовано смертну кару [32 с. 288];

§ 221 – тюремне ув'язнення від трьох до п'яти років, або від одного року до десяти за ненадання допомоги в небезпеці [32 с. 456];

§ 226 – позбавлення волі тривалістю від 1 до 10 років за нанесення тяжкої шкоди здоров'ю за заподіяння каліцтва зовнішності людини [32 с. 501];

§ 235 – позбавлення волі на термін не менше 5 років за викрадення людини з метою вимагання винагороди за неї [32 с. 540].

Італія. Італія належить до континентальної системи права, тому закон вважається основним джерелом права. Вищу юридичну силу серед джерел права Італії має Конституція, прийнята в 1947 році яка є однією з найдемократичніших. Основним джерелом кримінального права Італії є Кримінальний кодекс, який набрав законної чинності 1 липня 1931 року [33 с. 244]. Кримінальний кодекс Італії складається з трьох книг. Особлива частина Кодексу викладена в двох книгах. Злочини проти людяності відносяться до II частини 12 розділу книги, містять три розділи і мають назву «злочини проти особистості»: 1.Злочини проти життя і особистої неушкодженості: вбивство, побої і залишення без допомоги; 2.Злочини проти честі: наклеп і образи; 3.Злочини проти особистої свободи: звернення в рабство і работоргівля, торгівля людьми, незаконне позбавлення волі, акти насильства [34 с. 14].

Правова регламентації кримінальної відповідальності індивіда за скоєні злочини проти людяності:

Стаття 575 Кримінального кодексу Італії передбачає позбавленням волі на строк не менше 21 років за вбивство [34 с. 81];

Стаття 576-577 Кримінального кодексу Італії передбачає відповідальність за вбивство при обтяжуючих обставинах довічним позбавленням волі [34 с. 84];

Стаття 578 Кримінального кодексу Італії передбачає позбавлення волі на строк не менше 21 років за дітовбивство [34 с. 86];

Стаття 578 Кримінального кодексу Італії передбачає позбавлення волі на строк від трьох місяців до трьох років за умисне заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв [34 с. 88];

Японія. До числа джерел кримінального права Японії відноситься: 1. Конституція Японії 1946 року; 2. Кримінальний кодекс Японії 1907 року, що за своєю юридичною силою є «галузевим основним законом»; 3. Акти делегованого законодавства; 4. Судові прецеденти. 5. Спеціальні кримінальні закони. Особлива частина Кримінального Кодексу являє собою сукупність норм, що передбачають конкретні склади злочинів і покарання за них. До категорії таких злочинів Розділу 26-39 відносяться і «злочини проти людяності»: 1). Посягання на людське життя та заподіяння тілесних ушкоджень; 2). Посягання на свободу особистості; 3). Статеві злочини та злочини проти моральності [35].

Правова регламентації кримінальної відповідальності індивіда за скоєні злочини проти людяності:

Стаття 199-203 розділу 26 Кримінального кодексу Японії передбачає відповідальність за вбивство і вбивство за згодою. Карається смертною карою або довічним позбавленням волі з примусовою працею або на термін не менше трьох років [35 с. 188].

Стаття 204-208 розділу 27 Кримінального кодексу Японії передбачає відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень: побої, насильство та схиляння до розпусти. За насильство без тілесного ушкодження Особа карається позбавленням волі з примусовою працею на строк до 10 років або штрафом у розмірі до 100 тисяч ієн або малим штрафом. За побої особа карається позбавленням волі з примусовою працею на строк до двох років,

або штрафом на суму до 300 тисяч ієн, або арештом, або малим штрафом [35 с. 190-193].

Стаття 209-210 розділу 27 Кримінального кодексу Японії передбачає штрафом в розмірі до 300 тис. ієн або за дії які завдали шкоди здоров'ю іншої людини по необережності. Кримінальне переслідування в цьому випадку порушується тільки за скаргою потерпілого. Той, хто з необережності заподіяв смерть іншій людині, карається штрафом в розмірі до 500 тис. ієн [35 с. 201].

Стаття 220-221 розділу 31 Кримінального кодексу Японії передбачає відповідальність за незаконне затримання і позбавлення волі позбавленням волі з примусовою працею на строк від трьох місяців до п'яти років. Стаття 224-229 розділу 39 Кримінального кодексу Японії передбачає відповідальність за захоплення і переховування та карається позбавленням волі з примусовою працею на строк від одного року до 10 років [35 с. 215-219].

Стаття 222-223 розділу 39 Кримінального кодексу Японії передбачає відповідальність за загрози та примус та карається позбавленням волі з примусовою працею на строк до двох років або штрафом у розмірі до 100 тисяч ієн [35 с. 216-217].

Важливо підкреслити те, що «останнім притулком» куди можуть звертатися країни є Міжнародний кримінальний суд, який діє тільки в разі, якщо держава, на території якої скоєно злочин або громадянином якої є злочинець, не бажає або фактично не може здійснити розслідування і висунути проти нього звинувачення. Міжнародний кримінальний суд уповноважений здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства, зазначені в Римському статуті, і доповнює національні органи кримінальної юстиції.

2.2.Зародження спроби правового регулювання торгівлі людьми: від стародавньої работоргівлі до наших днів

За сучасними уявленнями, в епоху первісного суспільства рабовласництво спочатку було відсутнє повністю, потім з'явилося, але не мало масового характеру. Причиною цього був низький рівень організації виробництва, а спочатку – добування їжі і необхідних для життя предметів, при якому людина не могла зробити більше.

Перші відомості про рабство зустрічаються в період захоплення семітськими племенами Шумеру [36]. Тут згадується підкорення захопленого народу і його підпорядкування пану. Найдавніші свідчення про існування рабовласницьких держав на території Месопотамії відносяться до початку третього тисячоліття до нашої ери. Судячи з документів цієї епохи, це були дуже маленькі первинні державні освіти, на чолі яких стояли царі. У князівствах, що втратили свою незалежність, правили вищі представники рабовласницької аристократії.

Джерела Єгипту і Месопотамії свідчать, що рабство, а з ним і торгівля рабами, становили помітну частину економіки держав давнини. Тривалий час центром, контролюючим работоргівлю, була держава Хазарія, що знаходиться в центрі слов'янського світу, на кордоні Європи та Азії. Централізація работоргівлі почалася у VIII ст. в Хозарському каганаті. Коли у 964 році військо Київської Русі під проводом князя Святослава розгромило Хозарський каганат, работорговці зазнали серйозних економічних втрат. Тактика і стратегія работоргівлею почала змінюватися, всі дії було переведено в тіньову форму, проте зовсім не припинилися [37].

Арабська работоргівля в Африці. Арабська работоргівля – практика работоргівлі, що мала місце в арабському світі, в основному в Західній Азії, Північній Африці, Південно-Східній Африці, на Африканському Розі, а також деяких частинах Європи, до прикладу в Піренейському півострові і Сицилії, у період панування арабів в цих районах [38 с. 289]. Торгівля була

зосереджена на невільничих ринках Близького Сходу, Північної Африки і Африканського Рогу. Мережа торгових операцій, що охоплюють велику частину Західної і Північної Африки, іменувалася як «Транссахарська торгівля». Заборона в кінці XIX ст. англійськими властями работоргівлі в Єгипті, європейська колонізація тропічної східної Африки і заходи, вжиті бельгійськими властями Конго, привели до різкого скорочення арабської работоргівлі та перетворенню її в незаконну. У Саудівській Аравії рабство офіційно вдалося скасувати тільки в 1980-х роках [38 с. 76].

Золота Орда, Кримське ханство та Османська імперія. Работоргівля була важливою частиною екстенсивної економіки середньовічних держав, створених кочівниками, таких як Арабська халіфат, Золота Орда, Кримське ханство і Османська імперія. Монголо-татари, що звернули величезні маси підкореного населення в рабство, продавали рабів як мусульманським купцям, так і італійським торговцям. Один з найбільш жвавих шляхів работоргівлі вів з азовської Тани в Дум'ят у Єгипті, в гирлі Нілу. Великий центр работоргівлі знаходився в Астраханському ханстві. Значна частина рабів, захоплених кочівниками, продавалася в Османську Туреччину [39 с. 98-114].

Європа. Работоргівля в Західній Європі існувала протягом Середніх віків, зокрема нею займалися скандинавські вікінги та італійські купці. У Західну Європу рабів почали ввозити перш за все португальцями з Африки в середині XV ст., а з початку XVI ст. іспанці почали доставляти їх до Індії, а португальці до Бразилії. Протягом XVI-XVII ст. торгівля рабами становила королівський привілей, яка передавалася приватним особам, здебільшого як монополія, із зобов'язанням доставити в колонії певну кількість рабів в певний час. Розквіт торгівлі неграми пішов з підставою великих торгових компаній в Голландії, Франції та Англії у 1621-1631 роках, які отримали привілеї на вивіз рабів з Західної Африки. А вже у 1698 році англійський парламент дозволив приватним особам займатися работоргівлею [40 с. 80-82].

Африка, Північна і Південна Америка. В результаті плавань Генріха Мореплавця в другій чверті XV ст. в Португалію була доставлена невелика партія чорношкірих жителів Західної Африки. Деякі з них залишалися жити при дворах знатних осіб, деякі були продані на невільничому ринку. У 1452 році Папа Римський Микола V санкціонував захоплення португальцями африканських земель і поводження їх жителів в рабство. У 1510 році перші 250 африканців з побережжя Гвінейської затоки були доставлені на золоті копальні Еспаньоли, в іспанські володіння в Південній Америці. На територію Гондурасу і Гватемали рабів вперше привезли в 1526 році, а Колумбії в 1533 році [41 с. 111].

Класичним випадком работоргівлі у XVI-XVII ст. була трансатлантична работоргівля британськими кораблями між Великою Британією, Африкою і Карибським басейном. З Британії в Африку везлися мануфактурні товари – тканини, металеві вироби, зброя. У Африці ці товари вимінювалися на рабів, яких везли в район Карибського моря. На Карибах закупували цукор, патоку та бавовну для поставки в Велику Британію. Така схема була названа «Торгівлею по золотому трикутнику» [42 с. 10].

Скасування работоргівлі в колоніях європейських держав. У 1807 році Британський Парламент прийняв Акт про заборону торгівлі рабами З 1823 року заборонив перевозити рабів з однієї колонії в іншу та протягом чотирьох років, а 1834 році прийняв зобов'язання повного звільнення через чотири роки [43].

На міждержавному рівні неготоргівля вперше була відкрито засуджена від імені міжнародного союзу на конгресах: Віденському в 1815 році і Веронському у 1822-1823-х роках. Проте, усі старання Великої Британії в цьому напрямку зіткнулися з протидіями Іспанії та Португалії, які побоювалися розорення своїх колоній від негайного припинення надходження темношкірих рабів, та Франції, яка не бажала змиритися з наданням, у мирний час, англійським крейсерам права огляду і обшуку підозрілих кораблів, що перебували в африканських водах. Це вплинуло на

поступовий висновок усіма морськими державами трактатів, які організували наглядові ескадри на право огляду і арешт підозрілих суден [44].

З 1820 року до боротьби з работоргівлею в африканських водах приєдналися кораблі військового флоту США. Уряд США мав спробу налагодити вивезення звільнених рабів назад в Африку, де для них була створена спеціальна колонія Ліберія. Аналогічну колонію для звільнених рабів створили в 1843 році на території нинішнього Габону французька влада. Згідно угоди між Британією та Португалією в Сьєрра-Леоне була утворена спільна комісія для перевірки судів, які підозрювалися в работоргівлі. У ході цих розглядів було звільнено більше ніж 59 341 рабів [45].

У підручниках по історії пишеться, що раб – це той, кого гнали батоном на роботу, погано годували і в будь-який момент були ладні убити. На жаль, ця історія не зовсім про минуле, адже рабство є і в сучасному світі. Не зважаючи на наявність змістовної кількості документів, конвенцій та нормативно-правових актів, які вважають рабство найстрашнішим злочином проти людяності та забороняють його найменші прояви – у ХХІ ст. рабство не тільки не зникло, а й щорічно набуває все більшого обороту. На кінець 2019 року, за даними Організації Об'єднаних Націй загальна кількість рабів на Землі досягає 21 мільйона чоловік. Варто лише уявити: населення двох Бельгій – безправні раби які потрапили в безвихідь у поневолення через насильницьке перевезення, під назвою – сучасне рабство.

2.3.Протидія злочинами проти людяності: світова практика у боротьбі з торгівлею людьми

Проблемою глобального масштабу яка не визнає національних кордонів та не рідко становить транснаціональний злочин, аналогічний за своїм характером міжнародній торгівлі наркотиками і незаконного обігу зброї, вважається торгівля людьми. Даний злочин у сучасному світі є одним

із найбрутальніших масових порушень прав і свобод людини. Суспільна загроза торгівлі людьми, як надзвичайно небезпечного злочину, полягає в посяганні на невід'ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя. Даний злочин є одним з найважчих з категорії злочинів проти людяності, адже він систематично, вводячи в оману, перетворює в жертв жінок, чоловіків і дітей з усіх куточків світу та щодня змушує їх бути об'єктом експлуатації. У сучасну епоху, на жаль, не існує жодної країни чи регіону, які можна було в назвати повністю чи частково вільними від такого злочину.

Торгівля людьми відноситься до злочину, який застосовує примусове переміщення, не рідко навіть насильницьке, проте його варто плутати міграцією. Не існує міжнародно визнаного, юридично обов'язкового визначення терміну примусове переміщення. Для того, щоб відрізнити передачу особи від інших міграційних процесів, слід враховувати мимовільний або вимушений характер переміщення, однак поділ на межі добровільної та мимовільної передачі є досить важким та не чітким. Примусовий характер переміщення, визнається злочином проти людяності в широкому діапазоні інструментів та може мати два напрями: примусове переміщення осіб, яких стосується вислання чи інші примусові дії, дозволені міжнародним правом та законодавством певної країни часткового чи постійного перебування, а також примусове переміщення з посяганням на право та волю особистості поза законом.

Як нелегальна міграція, так і торгівля людьми пов'язані з переміщенням людей з метою отримання прибутку. У випадку нелегального перевезення мігрантів прибутком посередника є плата мігранта за його нелегальне перевезення до країни призначення. Що стосується торгівлі людьми, то основним джерелом прибутку злочинців є прибуток, отриманий за рахунок експлуатації людини. Однак торгівля людьми виникає на етапі, коли після прибуття до місця призначення стосунки між нелегальним

мігрантом та перевізником припиняються (оскільки відбувається нелегальний перетин кордону і розрахунок за це), а зв'язок постраждалих з торгівцями людьми посилюється, оскільки після перевезення починається етап експлуатації.

На даний час поняття «торгівля людьми» визначено низкою нормативно-правових актів. Базове, міжнародно-узгоджене визначення торгівлі людьми міститься в Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермський протокол) [46]. Протокол містить визначення поняття «торгівля людьми» у підпункті (а) ст.3:

Торгівля людьми – означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою чи її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, шляхом підкупу, у вигляді платежів, вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [46].

Міжнародні правозахисні механізми. Перші суттєві кроки щодо протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні були зроблені лише у ХХ ст. такими неурядовими організаціями, як Міжнародна федерація аболіціоністів та Лондонський комітет для виявлення та ліквідації торгівлі англійськими дівчатами. Крім цієї організації, активну діяльність здійснювала англійська Національна організація пильності за ініціативою якої у 1899 році скликали Міжнародний конгрес з протидії торгівлі жінками. Під час роботи Конгресу прийняли рішення про створення в кожній країні Національного комітету з протидії торгівлі жінками. Конгрес заклав основи формування міжнародного співробітництва держав, а також неурядових організацій у боротьбі з торгівлею жінками [47 с. 78-83].

Поскільки торгівля людьми тісно пов'язана з примусовою працею, то варто зазначити, що першою міжнародною організацією, що бере свої

початки з 1919 року від соціальних рухів XX-го століття, учасники яких боролися за поліпшення ситуації із зайнятістю в колоніях і проти примусового переміщення людей з метою використання їх праці є Міжнародна організація праці (англ. International Labour Organization) – спеціалізована установа Ліги Націй, а після Другої світової війни – Організації Об'єднаних націй [48].

Першим міжнародним договором став Міжнародний договір про боротьбу з торгівлею білими рабіннями від 18 травня 1904 року. Основний акцент було зроблено на захисті жертв, а не на покаранні злочинців. Конвенцію про боротьбу з торгівлею білими рабіннями прийняли 4 травня 1910 року. У ній торгівлю жінками та дівчатами розглядали як карний злочин. Надалі співробітництво держави продовжили в рамках діяльності Ліги Націй. Женевську конвенцію про заборону торгівлі жінками та дітьми прийняли у 1921 році. Відповідно до умов Конвенції, держави зобов'язалися здійснити усі необхідні заходи з метою розшуку та покарання осіб, що займалися торгівлею дітьми [49].

Після Другої світової війни координації міжнародного співробітництва держав у боротьбі з торгівлею жінками здійснювалися в рамках ООН [50]. На початку 1946 року за рішенням Генеральної Асамблеї ООН на основі статті 68 Статуту ООН створено Комісію з прав людини [51], що пізніше була замінена на Раду з прав людини. У той же час ООН в 1948 році приймає Загальну декларацію прав людини, у якій підкреслюється, що рабство і работоргівля забороняються у всіх їх проявах та видах [52 с. 293]. Зокрема, резолюцією Генеральної Асамблеї ООН прийнято Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами у 1949 році [53 с. 307]. Цей міжнародно-правовий акт об'єднав у собі попередні міжнародні угоди, прийняті з 1904 року. Він свідчить також на користь того, що в сучасному міжнародному праві затвердилася звичайна норма, яка забороняє торгівлю людьми незалежно від її цілей.

Прагнення захисту населення набули виразу Міжнародного біля про права людини, та Пакту про громадянські та політичні права 1996 року [53 с. 89], Стаття 8 якого забороняє работоргівлю та торгівлю людьми державами або приватними суб'єктами, а також Пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року [53 с.111].

На початку ХХІ ст. торгівля людьми стає глобальним викликом. На сучасному етапі протидію торгівлі можна простежити на всіх рівнях: глобальному (ООН та її структури, Інтерпол), регіональному (ОБСЄ, Рада Європи, ЄС), та державному (державні механізми протидії). Національні держави, що зіштовхнулися з проблемами, які загострилися в останні п'ятнадцять років, не можуть впоратися з ними самотійно. На допомогу прийшли міжнародні організації, систему яких координує ООН.

В Організації Об'єднаних Націй створено Комісію із запобігання злочинності та кримінального правосуддя, Спеціальну робочу групу, посаду спеціального доповідача ООН з питань боротьби з насильництвом над жінками та групу Комісії з протидії торгівлі людьми (далі: Робоча група), посаду спеціального доповідача ООН з питань боротьби з насильництвом над жінками та Управління Верховного комісара ООН з прав людини У межах Організації Об'єднаних Націй загальну відповідальність за вивчення рабства у всіх його аспектах покладено на Робочу групу з сучасних форм рабства [50]. Усі ці структури спільно працюють над включенням питань, пов'язаних з торгівлею людьми у міжнародні, регіональні і національні ініціативи щодо протидії та здійсненні спостереження за цим явищем.

У грудні 2003 року вступ в силу Конвенції Організація Об'єднаних націй [54] проти транснаціональної організованої злочинності, а також додаткових протоколів до неї, присвячених проблемам контрабанди та торгівлі людьми, привернуло підвищену увагу громадськості до торгівлі людьми, в особливості примусової праці. Все більшого визнання отримує той факт, що у злочинній торгівлі людьми спостерігається два основних напрямки – сексуальна експлуатація, заради якої скоюються злочини в

основному по відношенню до жінок і дітей, а також торгівля в цілях здійснення примусової праці чоловіків та неповнолітніх.

У результаті злиття Програми ООН з контролю за наркотиками та Центру щодо запобігання міжнародній злочинності у 1997 році було ініційовано підрозділ, що займається боротьбою з незаконним обігом наркотиків, зброї, організованою злочинністю, торгівлею людьми і міжнародним тероризмом – Управління ООН з наркотиків і злочинністю ЮНОДК [55].

Не зважаючи на сформовану міжнародно-правову базу по боротьбі з торгівлею людьми, особливо жінками та дітьми, правоохоронними органами країн світу наприкінці XX ст. фіксувалося зростання відповідних злочинів. Однією з причин цього світове співтовариство називає відсутність універсального документа, який би охоплював всі аспекти боротьби з таким злочином [56]. Одним із таких документів став прийнятий 15 листопада 2000 року в Палермо, резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї, додаток II) [57].

Це означає, що виконання міжнародних норм щодо боротьби з торгівлею людьми вимагає дотримання положень обох цих міжнародно-правових документів. У грудні цього ж року Протокол підписали 124 держави світу. Цю подію можна вважати значним прогресом у боротьбі з торгівлею людьми. Світова спільнота без заперечень визнала особливу небезпеку злочинної торгівлі та неможливість боротьби з нею окремо в кожній країні. Держави які ратифікували Протокол, повинні адаптувати свої внутрішні закони і процедури правозастосування з урахуванням правових норм, вироблених Протоколом [56 с. 45].

У Протоколі міститься змістовне визначення, яке держави мають використовувати в якості основи для визначення злочину торгівлі людьми в

своєму внутрішньому законодавстві. У ньому йдеться про те, що торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу будь-якої держави визнаються злочином проти людяності [56. 71-74].

Пункт 2.6 Протоколу відносить торгівлю людьми до відкритої форми рабства. Хоча найвідомішою формою торгівлі людьми є сексуальна експлуатація та сексуальний туризм, сотні тисяч жертв стають також об'єктом для цілей примусової праці, підневільної роботи, дитячого жебрацтва, купівлі-продажу дітей, дитячої проституції та порнографії, дитячої праці, використання дітей у збройних силах, експлуатації трудящих-мігрантів, незаконного усиновлення, торгівлі органами людини, насильства щодо жінок, примушування до вступу в шлюб, боргової кабали [57 с.39].

Європейський Союз істотно активізував свою діяльність у сфері запобігання торгівлі людьми. Інтеграційні процеси, які відбуваються в ЄС, спонукають його інститути спрямувати свої зусилля на розробку ефективних механізмів запобігання та протидії. Підписаний 13 грудня 2007 року Лісабонський договір щодо принципів функціонування Європейського Союзу містить нові важливі положення, які зміцнюють Європейський Союз у боротьбі з міжнародною транскордонною злочинністю та, зокрема, торгівлею людьми [58].

Взаємна правова допомога. Договір про взаємну допомогу в галузі кримінального правосуддя був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН в її резолюції 45/117 і згодом Генеральна Асамблея в своїй реірезолюції 53/112 внесла в договір зміни. Він призначений для використання державами як інструменту в переговорах і дозволяє їм більш ефективно вести кримінальні справи, які мають транснаціональний значення [54 с. 17].

Сучасний інституційний механізм ЄС щодо протидії торгівлі людьми – це система органів Європейського Союзу, а також актів, які ці органи ухвалюють. Він покликаний реалізувати цінності, здійснювати його цілі, слугувати його інтересам, а також інтересам громадян і держав-членів, забезпечувати послідовність, ефективність і наступність його політики і дій. Інституційний механізм Європейського Союзу щодо протидії торгівлі людьми має складну конструкцію, основу його організаційної структури складають Європейський парламент, Європейська рада, Рада, Комісія, Європейський координатор з протидії торгівлі людьми, Група експертів щодо торгівлі людьми, Європол, Євроюст, Європейська судова мережа, мережа Євроджаст. Головною інституцією Європейського Союзу щодо протидії торгівлі людьми є Європейська комісія, яка приймає рішення і вносить ініціативи у цій сфері.

Європейський союз створив мережу зв'язку між органами прокуратури – Євроюст з метою більш ефективної протидії транскордонній злочинності, зокрема зокрема злочинам, що вчиняються транснаціональними злочинними організованими групами. Євроюст стимулює і покращує координацію розслідувань та заходів кримінального переслідування між відповідними органами держав-членів ЄС [59].

Проблему торгівлі людьми, зокрема – торгівлі жінками, багато разів піднімали у контексті діяльності Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) з початку 1990-х років, коли держави-учасниці ОБСЄ взяли на себе зобов'язання по боротьбі з цим явищем [60]. Під час Семінару ОБСЄ з питань людського виміру 1997 року, Наради з людського виміру 1998 року кілька країн-учасниць визначили торгівлю людьми та насилство над жінками як явища, що мають вкрай негативний вплив на долю жінок.

Незважаючи на ці заходи, ОБСЄ лише нещодавно зробила конкретні кроки у сфері боротьби з торівлею людьми. Варто зазначити, що у 1999 році Бюро по боротьбі з наркотиками та торгівлею людьми підтримало три проекти, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми, роботу по двом з яких

продовжили у 2000 році. Кілька місій ОБСЄ зіштовхнулися з проблемою торгівлі людьми, переважно на рівні надання підтримки в індивідуальних випадках. Місії ОБСЄ в Албанії, Боснії та Герцоговині доповідають про випадки торгівлі людьми, та члени місій почали роботу з координування зусиль з іншими міжнародними організаціями. Найважливішим документом ОБСЄ, прийнятим щодо запобігання явищу торгівлі людьми, є прийнятий на Маастрихтській Раді Міністрів 55-ма закордонними міністрами ОБСЄ у 2003 році План дій щодо боротьби з торгівлею людьми [60].

Щодо Міжнародної організації з міграції (МОМ), то до її складу входять 100 місій з різних країн світу. Діяльність організації переважно сфокусована на проведенні досліджень за основними напрямками міграції, включаючи торгівлю жінками з Центральної та Східної Європи. Великий внесок у боротьбу з торгівлею людьми зроблено в рамках Міжнародної організації праці (МОП), адже уряди подають доповіді про кроки, здійснювані ними з метою дотримання цих міжнародно-правових документів, здійснювані ними з метою дотримання цих міжнародно-правових документів. МОП також активно здійснює програми технічної допомоги у боротьбі з дитячою працею, кабальною працею та іншими неприйнятими формами експлуатації [61].

Ваговий внесок у протидію торгівлі людьми належить Всесвітній організації охорони здоров'я (ВООЗ). Окрім сприяння у вивченні проблеми дитячої проституції та розробці підступів до попередження і ліквідування захворювань, ВООЗ та її регіональні установи надають технічну допомогу у здійсненні конкретних проектів. Зокрема, ВООЗ розробляє керівні положення з питання торгівлі людськими органами з метою трансплантації [62]. Рабство й практика, подібні до рабства, є предметом багатьох нарад та доповідей, що здійснюються під егідою ЮНЕСКО [63]. Наприклад, ЮНЕСКО фінансує дослідження Міжнародного католицького дитячого бюро з питань захисту неповнолітніх від порнографії.

Одна з постійних груп Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) здійснює контроль за ситуацією, в якій опиняються діти-біженці, та займається розглядом конкретних проблем, з якими вони зіштовхуються. Керівними положеннями для відділень УВКБ на місцях щодо дітей-біженців охоплено питання втягнення у збройні конфлікти та усиновлення неповнолітніх безпритульних дітей [64].

Комісія ООН щодо становища жінок постійно приділяє пильну увагу проблемам, подібним до рабства яке стосується передусім жінок. Це знайшло відображення в дебатах, висновках та рекомендаціях всесвітніх конференцій у межах Десятиліття жінки ООН в Мехіко, Копенгагені та Найробі. Комісія подає інформацію Робочій групі з сучасних форм рабства. Міжнародні десятиліття Організація Об'єднаних Націй проголошує з метою привернути увагу світу до особливо важливих і невідкладних проблем. Це – один з видів спеціальних заходів і пам'ятних дат ООН [65].

Міжнародна організації кримінальної поліції (Інтерпол) проводить конференції, присвячені проблемі торгівлі людьми, і намагається підтримати та координувати зусилля правоохоронних органів різних країн з протидії явищу торгівлі жінками і дітьми. Інтерпол подає Робочій групі інформацію про практику, подібну до рабства, в межах домовленості Організації Об'єднаних Націй [66].

Регіональний центр по боротьбі з транскордонною злочинністю і корупцією Ініціативи щодо співпраці в Південно-Східній Європі. Ініціатива щодо співпраці в Південно Східній Європі об'єднує 11 держав Балканського регіону і спрямована на боротьбу з організованою злочинністю. У Регіональному центрі в Бухаресті спільно працюють офіцери зв'язку поліції і митниці для сприяння обміну інформацією між правоохоронними органами держав учасників [67].

Північноєвропейська мережа зв'язку держав Північної Європи. Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія та Швеція створили унікальну мережу зв'язку. Кожна держава направляє за кордон офіцерів зв'язку з управлінь поліції і

митниці де вони працюють за дорученням держав Північної Європи. Вони повідомляють інформацію органам поліції та митниці всіх країн Північної Європи і надають інформацію державі, в якій знаходяться [68].

Не менш вагомим внеском у протидію з торгівлею людьми є кампанія «Блакитне серце», розпочата у 2009 році управлінням Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) – міжнародна програма по боротьбі з торгівлею людьми. Символ кампанії – блакитне серце, що символізує печаль жертв, нагадує світові про безсердечності тих, хто купує, продає і торгує людьми. УНП ООН допомагає державам через Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (UNTOC) в реалізації Протоколу про попередження і припинення торгівлі і покарання за неї [69].

Для підтримки кампанії «Блакитне серце» Організація Об'єднаних Націй заснувала Довірчий фонд для жертв торгівлі людьми. Він почав свою роботу разом із застосуванням Глобального плану дій Організації Об'єднаних Націй по боротьбі з торгівлею людьми Генеральною Асамблеєю в липні 2010 року. Даний документ спонукає держави приймати скоординовані і послідовні кроки в боротьбі зі злочинном, застосовуючи підхід, заснований на принципах прав людини. Фонд сприяє державам, міждержавним і неурядовим організаціям захищати і підтримувати жертв, допомагаючи їм оговтатися від психологічних і фізичних травм. Управління ООН з наркотиків і злочинності було призначено управлінським органом фонду, погоджуючи свої рішення з Радою довірених осіб, які призначаються Генеральним секретарем ООН [69].

Міжнародно-правова база боротьби з торгівлею людьми:

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї, додаток II) [70].
2. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1949 року [71];

3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року [72];
4. Декларація про викорінення насильства щодо жінок (резолюція 48/104 Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1993 року) [73].
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини 1989 року [74];
6. Факультативний протокол 2000 року до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії [75];
7. Факультативний протокол 2000 року до Конвенції про права дитини щодо участі дітей в збройних конфліктах [76];
8. Гаазька конвенція 1993 року про захист дітей та співробітництво в галузі міжнародного усиновлення [77];
9. Конвенція МОП № 182 1999 року про викорінення найгірших форм дитячої праці [78];
10. Міжнародна конвенція про захист прав всіх мігрантів і членів їх сімей (Резолюція 45/158 Генеральної Асамблеї від 18 грудня 1990 року) [79].
11. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року [80].

Міжнародно-правову базу доповнює низка регіональних угод та правозахисних механізмів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми. До їхнього числа входять:

Європа і Центральна Азія: конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року [81]; Угода 2005 року в Центральній Азії щодо співробітництва між державами – членами Співдружності Незалежних Держав в області боротьби з торгівлею людьми, органами людини [82];

Близький Схід і Північна Африка: Арабська ініціатива 2010 року по зміцненню національних можливостей боротьби з торгівлею людьми в арабських країнах. Арабська рамковий закон про боротьбу з торгівлею людьми 2008 року і Арабська хартія прав людини, прийнята 2008 року [83].

Латинська Америка і Карибський басейн: Міжамериканська конвенція 1994 року про міжнародну торгівлю неповнолітніми; Міжамериканська конвенція про попередження і викорінення насильства щодо жінок та покарання за нього (Конвенція Белем-ду-Пара) [84]; Бразильська декларація про рамках співпраці і регіональної солідарності з метою зміцнення міжнародного захисту біженців, переміщених осіб та осіб без громадянства в Латинській Америці і Карибському басейні 2014 року [85].

Азійсько-Тихоокеанський регіон: Конвенція 2002 року про запобігання торгівлею жінками та дітьми з метою проституції та боротьби з нею, прийняту державами – членами Асоціації регіонального співробітництва країн Південної Азії [86]; Азіатський проект регіонального співробітництва щодо запобігання торгівлі людьми 2003-2006 роки – пізніше Азіатський регіональний проект по боротьбі з торгівлею людьми; Ініціатива субрегіону Великого Меконгу [87] (В'єтнам, Камбоджу, Китай, Лаоська Народно-демократична Республіка, М'янма і Таїланд) 2004 року щодо торгівлі людьми в рамках субрегіональних планів дій, цільових груп різних рівнів та інших механізмів.

Африка: Африканська хартія прав людини і народів 1981 року [88]; Ініціатива країн Африканського Рогу в області боротьби з торгівлею людьми і їх незаконним перевезенням (Хартумська декларація 2014 роки); У число субрегіональних ініціатив входять Декларація Економічного співтовариства країн Західної Африки (ЕКОВАС) про боротьбу з торгівлею людьми 2001 року [89].

Основні райони призначення міжрегіонального потоку торгівлею людьми і основні райони походження жертв: статистика 2019-го року

Щорічний, всесвітній звіт про торгівлю людьми управління ООН з наркотиків та злочинності ЮНОДК, базуючись на підрахунках глобального індексу Фонду Walk Free за 2019 рік, в якому документуються зусилля 187 країн і територій у боротьбі з даним злочином.

Потоки торгівлі людьми – уявні лінії між країнами походження і призначення. Більшість торгових потоків має регіональний характер, тобто країни походження і призначення жертви знаходяться в одному і тому ж регіоні, нерідко в одному субрегіоні.

У світі виявлено близько 510 таких потоків, і це лише мінімальні цифри, засновані на офіційних даних, отриманих від національних властей. Торгівля людьми зачіпає практично всі країни і регіони світу. За щорічним підрахунком Фонду Walk Free за 2019 рік, жертви були виявлені в 154 країнах, серед яких були вихідці з 172 держав [90].

Додаток 1. Трансрегіональний потік торгівлі людьми (карта)

Трансрегіональні потоки, зображені блакитною стрілкою – виявлені жертви в країнах призначення.

Трансрегіональні потоки, зображені помаранчевою стрілкою – жертви, репатрійовані з країн призначення.

За останніми підрахунками у щорічному звіті, жертви торгівлі людьми зі Східної Європи і Центральної Азії все частіше були виявлені в Західній і Південній Європі, Центральній і Південно-Східній Європі. Інша частина східноєвропейських жертв і тих, хто має громадянство країн Центральної

Азії спостерігаються в основному в Туреччині. Найпопулярнішим центром торгівлі ти її видами називають країни Центральної Азії [91].

Співвідношення торгових потоків за територіальним охопленням: У межах державних кордонів – 26%, транскордонні в межах одного регіону – 34%, Міжрегіональні – 37%. Співвідношення місцевих та іноземних громадян: Місцеві громадяни – 63%, Іноземці з країн – 37%. Форми експлуатації, яким піддаються жертви торгівлею людьми: – 53% сексуальна експлуатація, 34 % – трудова експлуатація, 14 – (інші види: торгівля органами) [90].

Форми експлуатації, яким піддавалися жертви в різних регіонах за підрахунками 2019 року:

Африка та Близький Схід: 47% – сексуальна експлуатація, 27% – трудова експлуатація, 44 – торгівля органами [90 с. 23];

США: 48% – сексуальна експлуатація, 47 – трудова експлуатація, 4% – торгівля органами [90 с. 27];

Східна Азія, Південна Азія і Тихоокеанський регіон: 26% – сексуальна експлуатація, 64% – трудова експлуатація, 10% – торгівля органами [90 с. 29];

Європа і Центральна Азія: 66% – сексуальна експлуатація; 26% – трудова експлуатація, 8% – торгівля органами [90 с. 34].

Міжрегіональні торгові потоки виявляються в основному в багатих країнах Близького Сходу, Західної Європи та Північної Америки. Жертвами міжрегіональної торгівлі найчастіше стають вихідці з південних регіонів світу, в першу чергу Східної і Південної Азії і країн Африки на південь від Сахари [91 с. 90-94]. Статистичні дані вказують на те, що між економічним благополуччям країни призначення і часткою вихідців з інших регіонів серед виявлених в ній жертв є взаємозв'язок. Більш багаті країни залучають вихідців з більшого числа регіонів, в тому числі з інших континентів, тоді як в менш заможних країнах торгові потоки носять в основному локальний або субрегіональний характер.

Спробу порахувати обороти в сегменті торгівлі людьми зробили в Міжнародній організації праці на кінець 2019 року. Експерти вираховували, що загальний річний прибуток торговців людьми у різних сферах по всьому світу становить 280 млрд доларів з яких 150 млрд – прибуток від сексуальної експлуатації, 90 млрд – від трудової, та 40 млрд – від трансплантації органів [91].

1. Сексуальне рабство – рабство з ціллю сексуальної експлуатації, до якого приваблюють жінок, дітей та чоловіків, вводячи в оману щодо роботи, або відпочинку за кордоном, знайомства, або заміжжя. І навіть допомагають в оформленні документів, іноді навіть за рахунок вербувальника, або в борг, в рахунок майбутніх доходів. У країнах Європи сексуальне рабство має дуже великий розмах і пов'язано це, перш за все, через економічно нестабільне відношенні країн Східної Європи, Азії та Африки, до заняття проституцією. Найпопулярнішими країнами, до яких щоденно постачають дівчат та жінок називають Нідерланди (близько 17000 за рік), Ізраїль, Туреччину та арабські країни. Для більшості країн Європи основними джерелами надходження стають республіки колишнього Радянського Союзу, а також країн Західної і Центральної Африки. Країни Індокитаю, а саме курорти Таїланду і Камбоджі – один зі світових центрів такого туризму, причому тут широко зустрічається не тільки жіноча, але й дитяча проституція. Лишень до Таїланду, за підрахунками у 2019 році близько 3 000 дівчаток було продано власними батьками [92 с. 67].

Так, за даними дослідження, тільки в Греції нелегально працює 13 000-14000 сексуальних рабинь із країн Співдружності Незалежних Держав, Албанії та Нігерії. У Туреччині чисельність становить близько 300 тисяч жінок і дівчат, а всього в світі за підрахунками налічується не менше 2,5 млн. чоловік [92 с. 73].

2). Дитяча праця в промисловості і сільському господарстві. Одним найбільш поширених видів безкоштовного рабської праці в країнах «третього світу» є дитяча праця на сільськогосподарських роботах, на заводах і шахтах.

Згідно з даними, оприлюдненими в ході щорічного дослідження Міжнародної організації праці спільно з фондом Walk Free у 2019 році найбільше число дітей від 5 до 17 років, залучених в дитячу працю, виявлено в країнах Африки (72,1 млн), потім слідує країни Азії і Тихоокеанського регіону (62 млн), країни Америки (10,7 млн), Європи і Центральної Азії (5,5 млн) і арабські країни (1,2 млн). Приблизно кожен третій із залучених в дитячу працю дітей не отримує освіти, а 38 відсотків дітей у віці від 5 до 14 років зайняті на небезпечних роботах і трудяться більше 43 годин на тиждень [92 с.111].

3).*Торгівля органами.* Незаконна Торгівля органами людини – це комерційна трансплантація, що приносить досить високий прибуток та здійснюється за межами національних медичних систем. Не зважаючи на заборону комерційної торгівлі людськими органами в усіх країнах, Іран – єдина країна, яка дозволяє купувати і продавати органи за гроші, проте не зважаючи на легалізацію такого ринку, за підрахунками Walk Free у 2019 в Ірані близько 854 мізків були пересажені через відсутність згоди [92 с.3230]

На основі даних, які були проаналізовані фактично у 104 країнах, на які припадає майже 90% загальної чисельності населення, був зроблений висновок про те, що в світі щорічно здійснюється 100 800 пересадок цілісних органів, 69 400 пересадок нирок (лише 46% за згодою), 20 200 пересадок печінки (14,6% за згодою) 5 400 пересадок серця 3 400 пересадок легенів і 2 400 пересадок підшлункової залози – і це лише офіційні підрахунки [90].

РОЗДІЛ 3. ПРОТИДІЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

3.1.Відповідальність індивіда за злочини проти людяності: особливості національного законодавства України

Природа основних прав і свобод людини визначається тим, що в якій би країні особа не проживала, вона перебуває під захистом світового співтовариства, а також держави, громадянином якої вона є. Стан свободи належить людині від її народження. Він реалізується через суб'єктивні права, які мають природно-правовий характер, а тому є невід'ємними.

На шляху свободи стоїть держава, яка створюється людьми для підтримки можливості реалізації самої свободи. Держава через закони, і насамперед Конституцію, закріплює права і свободи людини, які є мірою можливої поведінки для особи.

Базові принципи захисту основних прав та свобод людини закріплено Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року (ратифікована 17 липня 1997 року) [93]. Відповідно до положень ст. 29 Конституції України та ст. 5 Конвенції кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Це право також визначене у ст. 3 Загальної декларації прав людини 1948 року та п. 1 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року [94].

Право на свободу, складовою якого є воля людини, належить до невід'ємних прав, що гарантуються та охороняються державою. Законодавча диференціація кримінальної відповідальності за види кримінально-караних посягань на волю людини міститься у статтях розділу II-IV Особливої частини Кримінального кодексу України [95].

Таким чином, статтями розділу II (злочини проти волі особи), III (злочини проти волі, честі та гідності особи), VI (злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи) Особливої частини КК України

забезпечується протидія суспільно небезпечним посяганням на конституційне право на свободу та особисту недоторканність, що включає в себе не лише законодавче визначення у нормах КК України відповідних складів злочинів, а й враховує вимоги міжнародних договорів у цій сфері, а також кримінально-правову політику держави щодо проведення законодавчих заходів стосовно криміналізації/декриміналізації таких суспільно небезпечних діянь [95].

Правова регламентації кримінальної відповідальності індивіда за скоєні злочини проти людяності:

Статтею 115 розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається покарання позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років за вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині. Умисне вбивство з актами катування карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна у випадку, передбаченому пунктом 6 частини другої цієї статті [95].

Статтею 120 розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається покарання обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства [95].

Статтею 121 розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається покарання позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років за умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою

втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинене на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого, карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років [95].

Статтею 126 розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається покарання штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року за умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень. Ті самі діяння, що мають характер мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [95].

Статтею 127 розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається покарання позбавленням волі на строк від двох до п'яти років за катування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років [95].

Статтею 134 розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається покарання строком до трьох років за примушування до аборту без добровільної згоди особи [95].

Статтею 142 розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається покарання штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років за незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я [95].

Статтею 143 розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається позбавлення волі на строк до п'яти років за вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації [95].

Статтею 146 розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається обмеження волі на строк до трьох років за незаконне позбавлення волі або викрадення людини. Ті самі діяння, вчинені щодо малолітнього, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу, караються обмеженням волі на строк до п'яти років. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або такі, що спричинили тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років [95].

Статтею 146-1 розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років за арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі представником держави, державної установи та організації [95].

Статтею 149 розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається позбавлення волі на строк від трьох до восьми років за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або

одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої [95].

Примітка. 1. Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Статтею 150 розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років за експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці. Дії, передбачені частиною першою другою цієї статті, вчинені організованою групою, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років [95].

Статтею 152 розділу VI Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років за вчинення дій сексуального характеру – зґвалтування та сексуального насильства. За діяння, вчинене групою осіб, або зґвалтування неповнолітньої особи, карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років [95].

Статтею 303 розділу VI Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років за втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство [95].

Статтею 315 розділу VI Особливої частини Кримінального кодексу України передбачається обмеження волі на строк до п'яти років за схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів [95].

3.2. Переваги Ратифікації та не Ратифікації Римського Статуту Україною

Історія підтверджує, що досить часто держави власними силами не можуть засудити конкретних фізичних осіб, які винні у скоєних злочинах проти людяності через небажання визнавати ті чи інші дії злочинними або через те, що такі дії вчинені найвищими посадовими особами держави, наприклад, главою держави. Не дивлячись на те, що питання затримки в ратифікації Україною Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – РС МКС) неодноразово піднімалося в наукових колах, ця проблема досі залишається дискусійною та актуальною, особливо в світлі намірів закріпити у Конституції України стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

Україна заявила про намір ратифікувати Римський статут ще 15 років тому, ставши його підписантом в 2000 році і визнавши дане зобов'язання ратифікацією у вересні 2014 року Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, що містить дві статті (ст.24.3 Розділ III і ст.8 Розділ II) щодо

ратифікації та імплементації Україна Римського статуту МКС. Але до сьогоднішнього дня Україна так і не ратифікувала Римський статут [96 с. 1].

Варто зазначити, що 17 липня 1998 року в Римі за наслідками Дипломатичної конференції повноважних представників держав-членів ООН було прийнято статут Міжнародного кримінального суду, який набрав чинності 1 липня 2002 року після ратифікації його 11 квітня 2002 року 66-ма державами. МКС став першим постійним міжнародним судовим органом кримінальної юрисдикції. На сьогодні, із 160 країн, які брали участь у згаданій конференції, Римський статут МКС ратифікували 124 держави, серед яких усі країни-члени Євросоюзу, що підтверджує визнання ЄС важливості цього органу в системі боротьби з наймасштабнішими та найнебезпечнішими злочинами [20].

Оскільки питання ратифікації Римського статуту наразі залишається відкритим, то необхідно з'ясувати причини такої тривалої затримки у ратифікації та визначити шляхи усунення існуючих перешкод. Як зазначено в преамбулі та статті 1 Римського статуту, МКС доповнює національні органи кримінальної юрисдикції, зокрема, й органи правосуддя. Тобто, діяльність МКС базується на принципі комплементарності, який розкривається в статті 17 РС та полягає в тому, що МКС здійснює свою юрисдикцію лише щодо тих справ, які держава не має бажання або здатності розслідувати самостійно [20 с. 34].

1. Першим та найголовнішим аргументом неможливості ратифікації Україною РС одразу ж після його підписання став Висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 про невідповідність Основному Закону України абзацу десятого преамбули та статті 1 РС, за якими «Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції». Конституційний Суд України дійшов висновку, що можливість такого доповнення судової системи України не передбачена розділом VIII «Правосуддя» Конституції України, а тому приєднання України до РС відповідно до частини другої статті 9 Конституції

України можливе лише після внесення до неї відповідних змін. Тобто, з викладеного вбачається, що єдиною причиною неможливості ратифікації РС одразу після його підписання став комплементарний характер функціонування МКС [97].

Як відомо, з метою усунення визначеної КС України перешкоди для ратифікації РС, Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» статтю 124 Конституції України викладено в новій редакції, а її частина шоста тепер передбачає, що «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду». Як визначено Прикінцевими та перехідними положеннями Закону № 1401-VIII, частина шоста статті 124 Конституції України у вказаній редакції набирає чинності через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону, тобто з 30 червня 2019 року [98].

Таким чином, не дивлячись на внесення змін до Конституції України щодо визнання юрисдикції МКС, практичну реалізацію цих положень законодавцем відтерміновано без пояснення будь-яких причин, які, як правило, викладаються у пояснювальних записках або висновках головного комітету Верховної Ради України до відповідного проекту Закону. Більше того, у ЄС трьохрічний строк, закладений у перехідних положеннях, називають «незвичайним у міжнародній практиці» [99]. Аналізуючи публікації та висловлювання різних науковців, посадових осіб України та ЄС, а також Ради Європи, можна виокремити декілька причин, що слугують поясненнями затягування у ратифікації Україною Римського статуту: по-перше, це необхідність гармонізації матеріального та процесуального права України до положень РС, на що неодноразово звертав увагу ЄС. Так, до Кримінального кодексу України (далі – КК України) необхідно внести ряд змін щодо визначення понять злочинів, які передбачені РС, та їх вичерпного переліку.

Не дивлячись на позитивні зрушення в напрямку гармонізації українського кримінального права до Римського Статуту, цей процес відбувається надто повільно, оскільки на даний час зазначений вище законопроект у Верховній Раді України не зареєстрований, а отже законодавчий процес так і не розпочався.

Вказаний законопроект обговорювався на міжнародному рівні на платформі Міжнародної ради «Парламентарі за глобальні дії» (Parliamentarians for Global Action, в якій активно представлений ЄС), отримав схвальні відгуки та був визнаний таким, що потребує доопрацювання [100]. Що стосується ситуації з ратифікацією Україною РС, то у PGA зауважують, що наразі в Україні все ще відсутні процедури для співпраці з МКС щодо можливих розслідувань та переслідувань на міжнародному рівні, включаючи примусове виконання ордерів на арешт осіб, які переховуються від правосуддя. Важливо зауважити, що «Парламентарії за глобальні дії» (Parliamentarians for Global Action) є найбільшою транснаціональною мережею членів парламентів (понад 1300) з усіх регіонів світу (з понад 140 країн), які займаються захистом прав людини та відстоюванням принципу верховенства права, а одним із пріоритетів діяльності організації є підтримка ефективного функціонування МКС і подолання безкарності, а також питання ратифікації Римського статуту [101].

Щодо визнання Україною юрисдикції МКС *ad hoc*, то варто погодитися з позицією українського науковця М. Гнатовського, який стверджує, що такі дії є відхиленням від політичних та юридичних зобов'язань України, зокрема визначених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію). З одного боку, для України визнання юрисдикції за вказаними заявами означає покладання ряду обов'язків (наприклад, обов'язок видачі підозрюваних осіб суду) [102 с. 124]. З іншого боку, Україна не набуває жодного формального статусу перед зазначеною установою, а отже, вона може користуватися ні

організаційними, ні процесуальними правами, що надаються РС країнам, які його ратифікували. Так, наприклад, Україна не може брати участь в Асамблеї держав-учасниць МКС, у формуванні бюджету, не може претендувати на обрання судді до МКС, а українці не можуть працювати у канцелярії (Офісі) Прокурора [102 с. 140].

Також на даний момент необхідно внести деякі технічні поправки до ст.124 Конституції, а саме норму про визнання юрисдикції МКС на території України, адже Римський статут суперечить статті Конституції України щодо суверенітету. Зі слів Віктора Мусіяки, Заступника Голови Конституційної комісії, у складі конституційної комісії немає тих, хто проти внесення змін до ст.124. Сьогодні, якщо об'єднати зусилля і діяти разом, отримати підтримку Народних Депутатів і громадськості, можливим буде створення конституційної підстави для усунення перешкод ратифікації Римського статуту [96 с. 4].

Проаналізувавши юридичні причини затримки у ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду, можна дійти висновку, що в цьому питанні вирішальне значення має політична воля країни. Звичайно, що Україні необхідно внести ряд змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, а також Закону України «Про застосування амністії в Україні», до Кримінальновиконавчого кодексу України та Закону України «Про пробацію». Однак, внесення відповідних змін є радше технічною складовою, яка повністю залежить від швидкості схвалення проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо забезпечення його гармонізації до положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду». Проте, вказане відтермінування можна назвати не лише вкрай незрозумілим, що впливає з цілого ряду політичних побоювань, які, поки що, та, на жаль, можна обумовлювати юридичними підставами недосконалості законодавства.

Переваги ратифікації: 1. Насамперед, МКС є одним з інструментів, які Україна Україна може використовувати як один зі своїх правових аргументів

в міжнародних судових спорах. Ратифікувавши Римський статут, Україна лише підтвердить серйозність своїх намірів щодо дотримання прав людини, побудови демократичного суспільства та притягнення винних у вчиненні злочинів до відповідальності. Таким чином, Україна підтвердить свою надійність як міжнародного партнера, зокрема в контексті ст. 8 Угоди про асоціацію з ЄС [103];

2. Так, якщо держава не ратифікувала Римського статуту, то вона не має зобов'язань щодо виконання рішень цієї установи. У свою чергу ті, хто визнає, що верховенство кримінального права встановлює саме цей суд, мають змогу впливати на його рішення. Ратифікація Римського статуту дозволить Україні повною мірою скористатися наявними можливостями Міжнародного кримінального суду. Це дасть Україні можливість брати безпосередню участь в роботі суду, зокрема, вибирати суддів і прокурора, і таким чином наблизить покарання винних [103];

3. Затримки з ратифікацією Римського статуту можуть привести до втрати можливості для правосуддя, адже відкладене правосуддя – не правосуддя і чим більше чекати, тим більше втрачається можливостей забезпечення правосуддя. Не підписавши Римський статут, Україна позбавлена повного набору інструментів для захисту своїх громадян, а поруч з військовими інструментами і засобами розвідки, значення міжнародних правових коштів недооцінене [96 с. 5].

4. МКС фактично єдиний дієвий механізм для здійснення правосуддя щодо вищих посадових осіб, оскільки ефективно реалізовувати кримінально-правовий механізм залучення їх до відповідальності в Україні неможливо, а МКС таку можливість має [104 с. 111-116].

5. Ратифікація не впливає на притягнення до відповідальності, адже Україна вже визнала юрисдикцію Суду; Потерпілі від злочинів, вчинених в Україні, будуть почуті в МКС, зможуть отримати компенсацію у випадку відкриття провадження у Суді; Комплементарна роль Суду не заважатиме

проведенню національного розслідування; Гарна можливість для МКС прийти в Україну задля підтримки громадських проектів [104 с. 127].

Отже, відтягуючи ратифікацію Статуту, Україна просто відмовляється від репутаційних бонусів, які може отримати від такого кроку та від процедурних прав держав-членів МКС. Дивним чином противники ратифікації Римського статуту не сприймають цих очевидних аргументів та наводять низку можливих ризиків, які чекатимуть на Україну у разі ратифікації (порушення кримінальних справ проти українських військових у третіх країнах, що зовсім не стосується МКС та жодним чином не залежить від ратифікації чи не ратифікації Римського статуту). Ратифікація та імплементація Римського статуту забезпечить додаткові можливості для українського судочинства. Це призведе до зміцнення верховенства права і, завдяки доступу до Міжнародного кримінального суду, дозволить провести чесні суди щодо злочинів проти людства і військових злочинів.

3.3. Становлення і розвиток національного законодавства України про заходи щодо протидії торгівлі людьми

У національному законодавстві поняття торгівлі людьми *визначається Законом України «Про протидію торгівлі людьми»* [105]. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», торгівля людьми розуміється як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

Кримінальне законодавство України визначає поняття експлуатації людини шляхом наведення невичерпного списку її конкретних різновидів.

Зокрема, відповідно до примітки 1 до статті 149 Кримінального Кодексу України, під експлуатацією людини слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо [95].

Таке розуміння експлуатації людини максимально наближене до визначення, передбаченого Протоколом про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї [46], що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (ратифікований 4 лютого 2004 року) [56] та Конвенцією Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифікована 21 вересня 2010 року) [51]. Аналіз віднесених міжнародними стандартами та кримінальним законодавством України до експлуатації зловживань дозволяє підтвердити висновок про те, що характерною рисою цього явища є використання людини як джерела, речі або інструмента саме для отримання певного зиску. Таку ознаку явища в юридичній літературі зазвичай називають корисливістю.

Втілення в національному кримінальному законодавстві міжнародно-правових норм захисту миру та безпеки людства відбулося в 2001 р., коли до Кримінального кодексу України було вперше включено окремий розділ, присвячений злочинам проти миру, безпеки людства та злочинам проти людяності, що містяться у розділах II-VI Особливої частини Кримінального кодексу України [106].

Норми вітчизняного кримінального законодавства фактично є результатом імплементації окремих положень відповідних міжнародних документів, що створює додаткові труднощі при кваліфікації розглядуваної групи злочинів, адже в багатьох випадках слід звертатися до міжнародно-

правових джерел для з'ясування змісту норм або окремих понять. Для України джерелами норм про злочини проти миру, злочини проти людяності та безпеки людства є статuti Нюрнберзького (1945 р.) і Токійського (1946 р.) військових трибуналів, статuti міжнародних кримінальних трибуналів по Югославії (1993 р.) та по Руанді (1994 р.), Римський Статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., інші конвенції і резолюції ООН.

Розслідуванням справ зазначеної категорії займаються спеціалізовані слідчі органи внутрішніх справ, а нагляд за розслідуванням кримінальних справ, пов'язаних з торгівлею людьми, здійснюється Головним слідчим управлінням МВС України. Важливим компонентом у слідчій практиці справ про торгівлю людьми є запровадження спеціалізації слідчих, тобто закріплення за розслідуванням у кожному слідчому управлінні ГУМВС, УМВС України найбільш кваліфікованих та досвідчених слідчих. Цей підхід передбачає, що за кожним фактом порушення кримінальної справи про торгівлю людьми підпорядковані слідчі підрозділи інформують ГСУ МВС України, яке в свою чергу здійснює відомчий контроль за їхнім розслідуванням [107 с. 43-45].

В особливо складних випадках кримінальні справи вивчають, а стан слідства заслуховують на оперативних нарадах в ГСУ МВС України та надають подальші вказівки в порядку статті 39 КПК України. Ця практика триває впродовж багатьох років, визнана ефективною, її слід використовувати й надалі. Нагляд за додержанням і застосуванням законів у сфері протидії торгівлі людьми здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами [107 с. 111].

Дії України у протидії торгівлі людьми: У сучасному розумінні рабство для України – це не тільки торгівля людьми та сексуальна експлуатація, але також примусова праця, в тому числі і примус до жебрацтва, боргова кабала, примусова шлюб, експлуатація дітей. З прийняттям Закону України «Про протидію торгівлі людьми» Міністерство соціальної політики, як національний координатор, проводить інформаційно-просвітницькі акції з

протидії торгівлі людьми з метою інформування громадян України про цю проблему [105].

З нагоди Європейського дня боротьби з торгівлею людьми з 2018 жовтня, Міністерство соціальної політики України анонсувало старт загальнонаціональної інформаційної кампанії, метою якої є привернення уваги до проблеми торгівлі людьми, роз'яснення громадянам виді і форм цього злочину, а також шляхів надання підтримки і допомоги потерпілим [108].

У всіх областях України щорічно проходить всесвітня акція «Walk for Freedom/Хода за свободу» з нагоди Європейського дня боротьби з торгівлею людьми. Акція спрямована на підняття рівня обізнаності населення щодо проблему торгівлі людьми, поширення важливої інформації про цю проблему та небезпеку, яку вона становить. Цей захід не є протестом, це мовчазна і мирна хода, яка проходить вже п'ять років поспіль на захист мільйонів чоловіків, жінок та дітей, які зараз знаходяться у рабстві. Минулого року до акції приєдналося 400 міст в 50 країнах світу. Небайдужі громадяни виходять на вулиці своїх міст аби об'єднати зусилля для подолання хвороби 21-го століття – сучасного рабства [109].

Статистика 2019-го року. Про масштаби торгівлі людьми в Україні свідчить статистика, яка ведеться Міністерством соціальної політики (щодо кількості осіб, яким установлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми), Офісом Генерального прокурора (щодо злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми, та кількості осіб, які потерпіли від злочинів, передбачених статтею 149 Кримінального кодексу України) і Державною судовою адміністрацією (щодо кількості вироків за відповідною кваліфікацією).

Про необхідність вжиття ефективних заходів щодо протидії торгівлі людьми в Україні свідчать також дані про кількість осіб, яким надано допомогу Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні – Агентством ООН з питань міграції (далі – Представництво МОМ) [110].

Кількість осіб, яким встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми (Міністерство соціальної політики) – 874 осіб; Кількість зареєстрованих злочинів за статтею 149 Кримінального кодексу України (Офіс Генерального прокурора) – 1542 особи; Кількість осіб, які потерпіли від злочинів, передбачених статтею 149 Кримінального кодексу України (Офіс Генерального прокурора) – 1343 особи; Кількість кримінальних проваджень з винесенням вироку судами України за статтею 149 Кримінального кодексу України (Державна судова адміністрація) – 319; Кількість, які отримали реінтеграційну допомогу від Представництва МОМ – 8454 [111 с. 17-22].

За результатами соціологічних досліджень, проведених громадськими організаціями з питань протидії торгівлі людьми, встановлено нові тенденції та виклики, які постають перед Україною у цій сфері: кількість постраждалих від торгівлі людьми за останні три роки збільшилась до 49 тис. осіб [111 с. 8].

У грудні 2019 року, Міністерство соціальної політики України з посиланням на статистичні дані Міжнародної організації з міграції та Міжнародної організації праці оприлюднило шокуючі цифри про сучасне рабство. Згідно з цими даними, понад 230 тисяч українців стали жертвами торгівлі людьми в період після здобуття Україною незалежності [111 с. 11]. Це загальне число тих, кого співробітники правоохоронних органів ідентифікували як офіційних жертв, тих хто звернувся до офіційних державних органів за правовою допомогою, а до правозахисних організацій – за психологічною підтримкою, з огляду на анонімні дзвінки на гарячу лінію з протидії торгівлі людьми.

Серед постраждалих 68% чоловіків та 32% жінки. Форми експлуатації: трудова – 83, 3%, сексуальна – 10%, торгівля органами – 0,7%, примусове жебрацтво – 0, 4%. У 2019 році МОМ спостерігає тенденцію до збільшення випадків торгівлі людьми в країнах-членах ЄС, зокрема у Польщі, Італії, Німеччині, Швеції, Чехії та Угорщині. Серед країн, де найбільше хочуть

знайти роботу українці, зросла привабливість Німеччини та Чехії, тоді як знизилася привабливість Російської Федерації [111 с. 6-9].

За статистикою жертвами подібних злочинів, переважно стають молоді дівчата з малозабезпечених сімей віком від 18 до 15 – 38% та чоловіки віком від 30 – 42% через скрутний стан які не маючи належної освіти виїжджають за кордон у пошуках роботи [111]. Не дивлячись на те, що у більшості випадків з бажаними працювати за кордоном, тобто не підіймаючи питання насильницького зникнення з країни перебування, з бажаними заключаються договори, порушення положень яких та обман відбувається вже за кордонами України, поза українським правовим полем, що досить сильно ускладнює оперативну допомогу правозахисниками громадянина України. Важливо відзначити, що частина постраждалих від торгівлі людьми в Україні піддається експлуатації більш ніж одного виду. Зазвичай це трудова та сексуальна експлуатація.

Вразливими до потрапляння у ситуацію торгівлі людьми залишаються незаміжні жінки, самотні матері, розлучені особи, молодь, безпритульні діти, діти-сироти, особи, які виховувались у неблагополучних сім'ях, діти, народжені сурогатними матерями, сільське населення, іноземні громадяни – трудові мігранти, особи, які зазнали насильства (у тому числі сексуального), особи, які входять до складу малозабезпеченої сім'ї, особи з проблемами психічного здоров'я. Поширення в Україні такого негативного явища, як торгівля людьми, зумовлене низькою якістю життя населення, диспропорціями розвитку ринку праці, поширенням зовнішньої трудової міграції та іншими чинниками. Активізувалась діяльність міжнародних злочинних угруповань, що збільшує ризик потрапляння людей у ситуації торгівлі людьми.

Варто вказати, що в Україні з 1997 року існує національна гаряча лінія з попередження торгівлі людьми. З 2013 року – отримала статус Національної, а з 2017 року функціонує за єдиним гармонізованим загальноєвропейським номером з надання психологічної допомоги. Це єдина в Україні національна і

безкоштовна гаряча лінія з питань попередження гендерно зумовленого насильства та торгівлі людьми. 0 800 500 335 (з мобільного або стаціонарного) або 116 123 (з мобільного). З 2013 року в Громадській організації «Ла Страда-Україна» працює єдина в Україні Національна дитяча гаряча лінія. Ось уже шість років діти мають можливість анонімно і конфіденційно отримати підтримку і пораду, а дорослі – проконсультуватися з психологами, юристами та соціальними працівниками щодо випадків порушення прав дитини. Наразі лінія працює у будні з 12:00 до 16:00. 0 800 500 225 (з мобільного або стаціонарного) або 116 111 (з мобільного) [112].

3.4. Практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму боротьби з торгівлею людьми в Україні

Правозахисники України звертають увагу на те, що якщо в 90-х роках найбільш поширеною формою торгівлі людьми визначали сексуальну експлуатацію, то зараз тенденція змінилася – українців все частіше залучають до трудового рабства.

У Статті 25 Конституції України йдеться про те, що Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами [95] Проте, зважаючи факти, які були отримані правоохоронними органами України в рамках проведених розслідувань протягом останніх років переконують в тому, що проблема торгівлі людьми з метою примусової праці становить серйозну загрозу як в Україні, так і за її межами. При цьому проблема в Україні має багатовекторне спрямування, оскільки пов'язана з вербуванням, переміщенням та експлуатацією людей за межами державних кордонів, всередині самої країни та із ввезенням іноземців для використання їхньої праці в Україні.

За дослідженнями з питань протидії торгівлі людьми, які проводилися Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні у жовтні-листопаді 2020 року, [110] рівень схильності громадян України до трудової

міграції залишається стабільно високим, а питання законності працевлаштування та інформація про роботодавця при цьому залишаються на другому і третьому рівні після заробітної плати місяця за важливістю при прийнятті рішення про працевлаштування. За поширеністю різних ситуацій торгівлі людьми серед соціального оточення, опитаних в рамках досліджень в Україні, найпоширенішою є експлуатація праці на підприємстві, будівництві, у сільському господарстві, на другому місці – експлуатація домашньої праці по господарству, догляду за літніми чи хворими людьми.

На сьогодні зафіксовано кілька шляхів трудової міграції українських громадян – самостійний пошук місця роботи за кордоном або використання послуг посередників. В Україні були запроваджені механізми ліцензування для всіх підприємницьких структур, які виступають посередниками у працевлаштуванні громадян України за кордоном. Таким механізмом держава прагне контролювати працевлаштування громадян України, намагаючись передбачити певний соціальний захист з боку іноземного роботодавця (звичайно, в рамках вимог законодавства країни призначення). Проте навіть при виїзді на роботу за межі країни на законних підставах залишається високою небезпека опинитися в руках правопорушників, які діють за шахрайськими схемами з метою наживи та втягнення особи до сучасного рабства шляхом вербування чи залякування.

Розглядаючи перетин кордону українців до країн-членів Європейського Союзу, наприклад до Польщі чи Чехії, в ідеалі все виглядає нескладно: польський роботодавець через посередників знаходить працівника в Україні, реєструє для нього згадане довір'я, той приїжджає за біометричними паспортом або відкриває візу, після приїзду підписує трудовий договір, і якщо виникає бажання далі співпрацювати з тією ж фірмою – подає папір на дозвіл на роботу і проживання. Однак на практиці труднощі виникають на кожному кроці.

По-перше, роботодавці охоче надають запрошення, але трудові договори підписують з меншою охотою. Якщо до підписання угоди все-таки

доходить, то не факт, що на тих же умовах, які фігурували в запрошенні Замість повноцінного трудового договору, від якого відраховуються внески до Фонду соціального страхування і медичної страховки, пропонуються короткострокові цивільно-правові угоди. Є і більш підступна схема - договір підписується, однак не оголошується до соцстраху і у більшості випадків роботу без оформлення трудових відносин ініціюють самі українські працівники. Ті, хто приїхав на кілька місяців і отримує погодинну плату, зацікавлені працювати 10-12 годин на день 6-7 днів в тиждень, що суперечить Кодексу праці. До того ж, податки і відрахування з польського трудового договору складають близько 35%, і для багатьох це занадто дорога страховка від перевірок, яких може і не бути.

*Оптимальний варіант розв'язання проблеми торгівлі людьми в Україні.
Надання практичних рекомендацій.*

1). Державі:

- розробити та прийняти Державну соціальну програму на кілька років вперед щодо протидії торгівлі людьми на регіональному рівні яка включатиме комплексну систему заходів, виконавцями яких будуть різні центральні та місцеві органи виконавчої влади, а також за згодою органи місцевого самоврядування та неурядові громадські організації.
- переглянути законодавчі акти та привести законодавство України у відповідність до Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми;
- почати збільшувати кількість притулків та центрів допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- налагодити підтримку з боку держави роботи «гарячих ліній» з допомоги в випадках торгівлі людьми, які працюють на базі неурядових організацій;
- врегулювати механізм надання безоплатної допомоги та спеціалізованих послуг особі, яка постраждала від торгівлі людьми, та

грошової компенсації для задоволення першочергових потреб, у тому числі тимчасового притулку);

2). Міністерству освіти і науки, молоді та спорту:

- забезпечити інституціоналізацію теми протидії торгівлі людьми шляхом її впровадження в навчальні програми підготовки в навчальних закладах, для проведення лекцій для учнів та студентів про торгівлю людьми та/або залучення спеціальнозвернувши уваги на професійно-технічні заклади.

3). Правоохоронним органам:

- поширювати листівки, брошури та інші інформаційні матеріали серед громадян, які входять до групи ризику в установах позбавлення волі та на обліку в центрах ювенальної пробації;

- відділам дільничих інспекторів поліції ГУМВС, УМВС: звернути особливу увагу на такі правопорушення, як підробка паспортних або проїзних документів, незаконне вилучення паспортів, сприяння незаконному перетину державного кордону, порушення правил перебування або працевлаштування в Україні, впровадження посередницької діяльності з працевлаштування за кордоном або відповідної ліцензії, утримання будинків розпусти, примушеування до проституції та жебрацтва, посиляючись на статтю 149 Кримінального Кодексу України.

4). Засобам масової інформації:

- звертатися до громадськості через засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення), з метою постійного інформаційного забезпечення інформації щодо «гарячої лінії», а також небезпеки, яка може настати після спілкуванням з вербувальниками.

5). Державі у співпраці з правоохоронними органами: виходячи з вище наведеної інформації, доцільним буде запропонувати створення спеціальної мережі зв'язку між Україною та державами, куди українці частіше мають заохочення поїхати на нелегальну роботу, з метою подальшої співпраці у протидії торгівлі людьми. Ініціатива даних цілей цілком можлива Міжнародною організацією з міграції разом з Офісом Генерального

прокурора. Місія мережі полягає у відкритті певного відділу у кожній державі, працівники якого: офіцери поліції разом з митницею працюючи спільно, сприятимуть обміну інформацією між правоохоронними органами держав учасників. Прикладом результативної діяльності, на яку слід опиратися при створенні такої мережі у рамках проблеми незаконного зникнення людей є Північноєвропейська мережа зв'язку держав Північної Європи, якій з моменту свого заснування вдалося зменшити рівень торгівлі людьми в аспекті експлуатації жінок, дітей та чоловіків.

Ідея проекту полягає у зменшенні числа громадян України, яких від виглядом хорошої перспективи втягують до сучасного рабства, забираючи право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя. Даний злочин є одним з найважчих з категорії злочинів проти людяності.

Для того, щоб поїхати на роботу, роботодавцем повинен надатися трудовий договір найманцю, який в першу чергу проходитиме перевірку у рамках створеної мережі. Підпис такого договору гарантуватиме відслідкування поточного місця перебування особи у іноземній державі, а також надання їй страхування на період перебування в країні. Створення міжнародного відділу передбачає звітування громадян України про місце свого перебування у іноземній державі працівникам поліції для своєї безпеки, які в свою чергу передаватимуть дані до правоохоронних органів держав учасників.

Важко визначити, якого відсотка українських заробітчан під виглядом туристів у Польщі стосується описана практика. Проте дослідження Всесвітньої організації з міграції у 2018-2019 роках показало, що 60% українців працювали без будь-яких угод, 44% стали жертвами експлуатації та махінацій [113 с. 98].

Таким чином, місія у створенні міжнародного відділу передбачає забезпечення підтримки міждержавних зв'язків для відслідкування та в подальшому захисту прав громадянина своєї країни з ціллю попередження

злочину до набуття заробітчанина статусу жертви, адже у тому випадку, коли між роботодавцем та працівником існує договір, який є офіційним не на словах, то в разі чого, кожна людина підпадатиме під консульський захист громадянина та матиме право подати заяву в правоохоронні органи відповідно до національного законодавства країни перебування.

ВИСНОВКИ

Виходячи із світового досвіду та вітчизняної практики у царині протидії злочинам проти людяності, відповідно до поставлених завдань, нами зроблено наступні висновки.

1. На основі порівняльного аналізу тексту статутів міжнародних трибуналів досліджено міжнародно-правові засади злочинів проти людяності та встановлено відмінність у значенні термінів «злочини проти людяності» та «злочини проти людства». Порівнявши обґрунтування злочинів проти людства та злочинів проти людяності у нормативно-правових актах, ми дійшли до наступного висновку: злочини проти людяності є злочинами міжнародного характеру та здійснюються окремими фізичними особами поза зв'язком із політикою держави та спричиняють індивідуальну відповідальність правопорушників у рамках національної юрисдикції. До таких злочинів відносять: вбивство, доведення до самогубства, побої, катування, ненадання допомоги в небезпеці, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників, торгівля людьми, експлуатація дітей, зґвалтування, розбещення неповнолітніх, перебування в рабстві, тортури, насильницьке зникнення людей та поневолення.

Злочини проти людства відносяться до категорії міжнародних злочинів та здійснюються державами чи посадовими особами держав, що використовують механізм держави в злочинних цілях, зазіхаючи на мир та безпеку усього людства, а не окремого індивіда, як категорія злочинів проти людяності.

Отже, «злочини проти людства» і «злочини проти людяності» позначають одну й ту ж групу злочинів, що спрямовані проти людства як сукупності людей та проти людяності, що виражається у ставленні до окремого індивіду, але основною метою обох видів є позбавлення головного права яке дане людині від народження – право на життя. Слід пам'ятати щей й таке: злочини проти людства є одночасно злочинами проти людяності, але

не всі злочини проти людяності є одночасно злочинами проти всього людства.

2. Визначено особливості правової відповідальності індивіда за злочини проти людяності на прикладі торгівлі людьми у кримінальному законодавстві зарубіжних країн та представлено приклади міжнародного досвіду та вітчизняної практики протидії даним злочином.

3. Досліджено становлення і розвиток національного законодавства України про заходи щодо протидії торгівлі людьми та кримінальної відповідальності індивіда. Базові ж принципи захисту основних прав та свобод людини закріплено Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року. Законодавча диференціація кримінальної відповідальності за види кримінально-караних посягань на волю людини міститься у статтях розділу II-VI Особливої частини Кримінального кодексу України. Таким чином, статтями розділу II (злочини проти волі особи), III (злочини проти волі, честі та гідності особи), VI (злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи) Особливої частини КК України забезпечується протидія суспільно небезпечним посяганням на конституційне право на свободу та особисту недоторканність, що включає в себе не лише законодавче визначення у нормах КК України відповідних складів злочинів, а й враховує вимоги міжнародних договорів у цій сфері, а також кримінально-правову політику держави щодо проведення законодавчих заходів стосовно криміналізації/декриміналізації таких суспільно небезпечних діянь.

4. Визначено можливі шляхи врегулювання проблеми торгівлі людьми в Україні та надано практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму боротьби з даним злочином. За дослідженнями з питань протидії торгівлі людьми, які проводилися Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні у жовтні-листопаді 2020 року, одним з впливових чинників, що спричиняють торгівлю людьми як наслідок є трудова міграція. Враховуючи те, що в Україні були запроваджені механізми ліцензування для

всіх підприємницьких структур, які виступають посередниками у працевлаштуванні громадян України за кордоном для забезпечення контролю працевлаштування громадян України державою в рамках вимог законодавства країни призначення, проте навіть при виїзді на роботу за межі країни на законних підставах залишається високою небезпека опинитися в руках правопорушників, які діють за шахрайськими схемами з метою наживи та втягнення особи до сучасного рабства шляхом вербування чи залякування.

Виходячи з вище наведеної інформації, у роботі надаються практичні рекомендації: державі, правоохоронним органам, Міністерству освіти і науки, молоді та спорту та засобам масової інформації. Одним із спільних завдань є забезпечення максимального інформування стосовно такого виду злочину та наслідків який він може спричинити та врегулювання механізму надання безоплатної допомоги та спеціалізованих послуг особі, яка постраждала від торгівлі людьми, та грошової компенсації для задоволення першочергових потреб, у тому числі тимчасового притулку.

Особливої уваги слід приділити рекомендаціям щодо співпраці держави з правоохоронними органами, адже для зменшення рівня такого злочину як торгівля людьми запропоновано створити спеціальну мережу зв'язку між Україною та державами, куди українці частіше мають заохочення поїхати на нелегальну роботу, з метою подальшої співпраці у протидії торгівлі людьми. Ініціатива даних цілей цілком можлива Міжнародною організацією з міграції разом з Офісом Генерального прокурора. Місія мережі полягає у відкритті певного відділу у кожній державі, працівники якого: офіцери поліції разом з митницею працюючи спільно, сприятимуть обміну інформацією між правоохоронними органами держав учасників. Ідея проекту полягає у зменшенні числа громадян України, яких від виглядом хорошої перспективи втягують до сучасного рабства, забираючи право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя.

Створення ж міжнародного відділу забезпечить міждержавні зв'язки для відслідкування, а в подальшому – захисту прав громадянина своєї країни з метою попередження злочину аж до набуття заробітчанином статусу жертви, адже у тому випадку, коли між роботодавцем та працівником існує договір, що є офіційним не на словах і, у випадку чого, кожна людина підпадатиме під консульський захист та матиме право подати заяву до правоохоронних органів згідно з національним законодавством країни перебування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 листопада 1998 року [Електронний ресурс] Міжнародний кримінальний суд – Режим доступу: Міжнародна торгова палата <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/RS-Eng.pdf>
2. Баймуратов М.О. Міжнародне право: [підруч.] / М.О. Баймуратов. – Х.: Одісей, 2008. – 704 с.
3. Гнатовський М.М. Злочини проти людяності у сучасному міжнародному кримінальному праві/ М.М.Гнатковський//Український щорічник міжнародного права – 2007. – № 5. – С. 171 – 2013.
4. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі: [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201#Text.
5. Конвенція про незастосування строку давності до злочинів проти людства [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_168#Text
6. Encyclopedia of genocide and crimes against humanity / Dinah L. Shelton (ed. in chief). – Detroit [etc.]: Macmillan reference USA, cop. 2005. – 29 см. Vol. 1: (H). – Cop. 2005. – XXXVI, 482 p.
7. Геноцид армян в Туреччині: історія, документи, свідoctва, фотографії, карти [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка армянської мережі – Режим доступу: <https://www.himnadram.org/en>
8. Лебедева Н. С. Підготовка Нюрнберзького процесу / АН СРСР. Інститут загальної історії. – М.: Наука, 1975. – 238 с.
9. Статут Нюрнберзького трибуналу (Nuremberg Charter) [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents>

10. Архів документів 1981 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: <https://search.archives.un.org/united-nations-war-crimes-commission-unwcc-1943-1948>
11. Рагінський М. Ю. Мілітаристи на лаві підсудних. За матеріалами Токійського і Хабаровського процесів. – М.: Юридична література, 1985.
12. Задорожній О. В. Токійський процес 1946-48 // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). – К., 2004. – Т. 2: М – Я. – 812 с.
13. Статут Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201#Text
14. Smith C. A. The Primacy of Politics: Justice, Power, and War Crimes Trials // The Online Journal of Peace and Conflict Resolution, issue 2.3/August 1999
15. Каменецький М. С. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. – К., 2004. – Т. 2 – 812 с.
16. Міжнародний трибунал по колишній Югославії: Діяльність, результати, ефективність / Відп. ред. Е. Ю. Гуськова. – М.: Індрік, 2012. – 544 с.
17. Кріс Майна Пітер Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді: призвати вбивць до відповіді // Міжнародний журнал Червоного Хреста, 1997. – №19. – 817 с.
18. Дзієна Вембу Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді // Міжнародний журнал Червоного Хреста. – 1997. – №19. – С. 793-805.
19. About the ICC – International Criminal Court [Електронний ресурс] – Режим доступу: веб-сторінка Міжнародного кримінального суду <https://www.icc-cpi.int>

20. Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Управління ООН з правових питань, – Режим доступу: <https://legal.un.org/ola/Default.aspx>

21. Кримінальне право зарубіжних держав. Загальна і Особлива частини: підручник / під ред. І.Д.Козочкіна. – третє видання. – М.: Волтер Клувер, 2010. – 1056 с.

22. Закон про злочини проти особи, 1861 рік [Електронний ресурс] електронна книга Ірландського статуту – Режим доступу: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1861/act/100/enacted/en/print.html>

23. Приблизний кримінальний кодекс (США). Офіційний проект Інституту американського права / переклад з англ. докт. юрид. наук Б. С. Нікіфорова. – М., 1969. – с. 125, 127.

24. Minnesota Criminal Laws: Ch.609 MN Statutes [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка законодавчої влади штату Міннесота – Режим доступу: <https://www.revisor.mn.gov/statutes/cite/609>

25. Penal Code: Texas Statutes [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка законодавчої влади штату Міннесота – Режим доступу: <https://codes.findlaw.com/tx/penal-code/>

26. New York State Law: Penal Law [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка законодавчої влади США – Режим доступу: <http://ypdcrime.com/penal-law-120.html>

27. Methods of Execution | Death Penalty Information Center [Електронний ресурс] карний інформаційний центр США – Режим доступу: <https://deathpenaltyinfo.org/executions/methods-of-execution>

28. Текст Декларації прав людини і громадянина Франції [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Міністерства юстиції Франції – Режим доступу: <http://www.textes.justice.gouv.fr/textes-fondamentaux-10086/droits-de-lhomme-et-libertes-fondamentales-10087/declaration-des-droits-de-lhomme-et-du-citoyen-de-1789-10116.html>

29. Повний текст Конституції Франції 1971 року. [Електронний ресурс] веб-сторінка архіву документів Франції – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20140227131055/http://ic.ucsc.edu/~traugott/hist171/readings/1791-09ConstitutionOf1791>

30. Текст Кримінального кодексу Франції [Електронний ресурс] веб-сторінка книжкового виробництва – Режим доступу: <https://owk.com.ua/zakonodavstvo-krain-svitu/kriminalniy-kodeks-frantsuzkoi-respubliki/>

31. Основи конституційного права Федеративної Республіки Німеччина // Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / За заг. ред. В. О. Ріяки. – Київ: Юрінком Інтер, 2006. – С. 284-309.

32. Кримінальний кодекс Німеччини [Електронний ресурс] веб-сторінка законів Німеччини – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

33. Романо-германська правова сім'я // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / О. В. Петришин та ін. – 2017. – Т. 3: Загальна теорія права. – 679 с.

34. Кримінальний кодекс Італії I-II частини [Електронний ресурс] веб-сторінка Legislationline про міжнародні торми та стандарти – Режим доступу: https://www.legislationline.org/download/id/4358/file/Italy_CPC_update

35. Кримінальний кодекс Японії [Електронний ресурс] інформаційна медіа-служба Японії – Режим доступу: http://www.isc.meiji.ac.jp/~sumwel_h/Arc-Laws/Penal%20Code%20Japan.htm

36. Samuel Noah Kramer (1963). The Sumerians: Their History, Culture and Character. University of Chicago Press.

37. Хозарський каганат // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – Т. 6 : Т – Я. – 768 с

38. Роберт К. Девіс, християнські раби, мусульманські господарі: Біле рабство в Середземномор'ї, узбережжі Барбарі та Італії, Палгрейв Макміллан, 2003, с. –1800.

39. Кримське ханство // Юридична енциклопедія : / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та інші]. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3.: К — М. — 792 с.

40. Галенко О. І. Рабство в Україні // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2012. – Т. 9: – С. — 944 с.: іл. – І

41. Франсуа Рено Ф., Африканські раби в далекому і недавньому минулому // Відп. ред. К. Е. Куббель; Інститут сходознавства АН СРСР. – М: Наука. Головна редакція східної літератури, 1991. – 216 с.

42. Звіт Керівного комітету проти Рабства та за справедливість [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка університету Брауна – Режим доступу:https://www.brown.edu/Research/Slavery_Justice/documents/SlaveryAndJustice.pdf

43. Конвенція про рабство 1926 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_857#Text

44. Симоненко Р. Г. Віденський конгрес 1814// Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 1 : А – В. – С. 526. – 688 с. : іл.

45. Текст угоди між Британією та Португалією [Електронний ресурс] мережа Sierra Leone – Режим доступу: <http://www.sierra-leone.org/lomeaccord.html>

46. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої

злочинності [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

47. Конвенція щодо рабства від 25 жовтня 1926 року з змінами, внесеними Протоколом від 7 груд. 1953 р // Збірник діючих договорів, угод і конвенцій, ув'язнених СРСР із іншими державами. – М., 1960. – Вип. 17-18. – С. 274-278.

48. Міжнародна організація праці [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка МОМ – Режим доступу: <https://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>

49. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text

50. Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: <https://www.un.org>

51. Рада Організації Об'єднаних Націй з питань прав людини [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx>

52. Загальна декларація прав людини Міжнародні стандарти прав людини // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) 2017. – Т. 3: Загальна теорія права. – с. 294.

53. Скринька Д. В. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004 – Т.2 – 812с.

54. Конвенція ООН [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/the-convention-in-brief.html>

55. Управління ООН з наркотиків і злочинністю ЮНОДК [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ЮНОДК – Режим доступу: <https://www.unodc.org>

56. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколи до неї [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Управління ООН з наркотиків і злочинності – Режим доступу: <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>

57. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/protocoltraffickinginpersons.aspx>

58. Лісабонський договір: новий варіант євро конституції [Електронний ресурс] веб-сторінка документів Палати депутатів – Режим доступу: http://neurope.eu/article/2008/07/28/lissabonskii_dogovor_novy_i_variant_evrokonstitutsii_chast_i

59. Про агенство Євроюст [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Євроюст – Режим доступу: https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eurojust_en

60. Організація з безпеки та співробітництва в Європі [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ОБСЄ – Режим доступу: <https://www.osce.org>

61. Місія міжнародної організації по міграції [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка МОМ – Режим доступу: <https://dmsu.gov.ua/mizhnarodne-spivrobitnicztvo/mom.html>

62. Всесвітня організація здоров'я [Електронний ресурс] офіційна сторінка ВОЗ – Режим доступу: <https://www.who.int/home>

63. Вклад ЮНЕСКО у протидію торгівлі людьми [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ЮНЕСКО – Режим доступу: <https://en.unesco.org>

64. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: <https://www.unhcr.org>

65. Комісія ООН щодо становища жінок [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН жінки – Режим доступу: <https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/ukraine>

66. Регіональний центр по боротьбі з транскордонною злочинністю і корупцією Ініціативи щодо співпраці в Південно-Східній Європі [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка НАТО – Режим доступу: https://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/ukrainian/analysis_pr.html

67. Нордизм. Політологічний енциклопедичний словник: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіної. Київ, 1997. 385 с

68. Нойманн І. Використання «Іншого». Образи Сходу у формуванні європейських ідентичностей / пер. з англ. В. Литвинова, І. Пльщікова. Москва: Новое издательство, 2004. 334 с

69. Кампанія Блакитне серце [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка фонду Блакитне серце – Режим доступу: <https://www.blueheartaction.org/our-story>

70. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

71. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1949 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text

72. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року [Електронний ресурс] офіційна сторінка ООН – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/documents/4479/CEDAW-for-Youth_Ukr.pdf

73. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини 1989 року [Електронний ресурс] офіційна сторінка ООН – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf

74. Декларація про викорінення насильства щодо жінок від 20 грудня 1993 [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text

75. Факультативний протокол 2000 року до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Ради Європи– Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/children>

76. Факультативний протокол 2000 року до Конвенції про права дитини щодо участі дітей в збройних конфліктах [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text

77. Гаазька конвенція 1993 року про захист дітей та співробітництво в галузі міжнародного усиновлення [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text

78. Конвенція МОП № 182 про викорінення найгірших форм дитячої праці [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/convention182.shtml

79. Міжнародна конвенція 1990 року про захист прав всіх мігрантів і членів їх сімей [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ООН – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/migrant.shtml

80. Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Міжнародного кримінального суду – Режим доступу: <https://legal.un.org/ola/Default.aspx>

81. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Ради Європи – Режим доступу: <https://www.coe.int/convention-on-action-against-trafficking-in-human-beings>

82. Угода щодо співробітництва СНД у боротьбі з торгівлею людьми [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_506#Text

83. Арабська хартія прав людини Ліги арабських держав 2008 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка університету Міннесота – Режим доступу: <http://hrlibrary.umn.edu/instree/arabcharter.html>

84. Конвенція Белен-ду-Пара [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка організації американських держав – Режим доступу: <https://www.oas.org/en/MESECVI/convention.asp>

85. Бразильська Декларація 2014 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка програми «права у вигнанні» – Режим доступу: <https://www.refugeelegalaidinformation.org/cartagena-declaration-refugees>

86. Конвенція Асоціації регіонального співробітництва країн Південної Азії про запобігання торгівлі жінками та дітьми з метою проституції та боротьби з нею 2002 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Південноазійської асоціації регіонального співробітництва – Режим доступу: <https://www.saarc-sec.org>

87. Ініціатива субрегіону Великого Меконгу [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Азійського регіонального центру – Режим доступу: <https://aric.adb.org/initiative/greater-mekong-subregion-program>

88. Буткевич О.В. Права народів // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. – Т.2 – 812с.

89. Хартумська Декларація [Електронний ресурс] Єврейська віртуальна бібліотека – Режим доступу: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-khartoum-resolutions>

90. Щорічний доклад з торгівлі людьми Walk Free [Електронний ресурс] Офіційна веб-сторінка індексу Walk Free – Режим доступу: <https://www.globallslaveryindex.org>

91. Звіт Міжнародної організації праці 2019 року щодо торгівлі людьми [Електронний ресурс] Постійне представництво України при відділі ООН – Режим доступу: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2609-labour>

92. Статистика торгівлі людьми по країнам [Електронний ресурс] офіційна сторінка Державного Департаменту США – Режим доступу: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/245966.pdf>

93. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

94. Загальна декларації прав людини 1948 року [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

95. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

96. Інформація про виявлені проблеми за підсумками експертних слухань в рамках Круглого столу ПГД щодо МКС під егідою Комітету ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин [Електронний ресурс] Офіційна сторінка Парламентарів з глобальних дій – Режим доступу: https://www.pgaction.org/pdf/activity/2015-11-03-Ukraine-Booklet_UK.pdf

97. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) [Електронний ресурс] // Офіційна веб-сторінка Верховної Ради України. – 2001. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>.

98. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 28. – С. 7–16

99. Три роки для членства в Міжнародному кримінальному [Електронний ресурс] // Центр інформації про права людини 2015. Режим доступу:

https://humanrights.org.ua/ru/material/v_jes_zasmucheni_poroshenko_khoche_chlenstvo_v_mizhnarodnomu_kriminalnomu_sudi_azh_cherez_tri_roki.

100. Місія PGA у Києві та парламентський круглий стіл з питань ратифікації та імплементації Римського статуту МТП [Електронний ресурс] // Парламентарі з глобальних дій. – 2016. – Режим доступу: <http://www.pgaction.org/news/pga-mission-kyiv-and-parliament>

101. Журнал європейського і порівняльного права, 2018 94 20. Ukraine. ROME STATUTE [Електронний ресурс] // Parliamentarians for Global Action. – 2018. – Режим доступу: <http://www.pgaction.org/campaigns/icc/europe/ukraine.html>.

102. Гнатовський М. Україна та Міжнародний кримінальний суд: конституційний аспект [Електронний ресурс] / Микола Гнатовський // Українське право. – 2016. – Режим доступу: http://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/ukrayina-tamizhnarodnyy-kryminalnyy-sud-konstytutsiyny-aspekt/.

103. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266

104. Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів [Електронний ресурс] Національна академія внутрішніх справ – Режим доступу: https://www.naiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/2016/zbirn_KrygStil-2811.pdf

105. Закон України «Про протидію торлівлі людьми» [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
106. Новий кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0166697-01#Text>
107. Посібник для правоохоронних органів у протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка ОБСЄ – Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>
108. Європейський день боротьби з торгівлею людьми [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Міністерство Соціальної політики України – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/16082.html?PrintVersion>
109. Walk for Freedom/Хода за свободу» [Електронний ресурс] Університет Крок – Режим доступу: <https://www.krok.edu.ua/ua/novini-ta-podiji/item/3144-walk-for-freedom-khoda-za-svobodu>
110. Статистика жертв торлівлі людьми в Україні МОМ [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка МОМ в Україні – Режим доступу: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom_counter_trafficking_programme_2019_ukr.pdf
- 111.Звіт Міністерства Соціальної політики України [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка Міністерства Соціальної політики – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/projects/610/>
112. Національна «гаряча лінія» Ла Страда [Електронний ресурс] La Strada Україна – Режим доступу: <https://la-strada.org.ua>
113. Протидія торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації праці (науково-практичний посібник) [Електронний ресурс] офіційна веб-сторінка МОП – Режим доступу: https://iom.org.ua/sites/default/files/protidiya_torgivli_lyudmi-print.pdf